

บทที่ 2

ทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “ การสื่อสารของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ย้ายถิ่นฐานมาสู่ชุมชนเมือง ในการปรับตัวและการแสดง อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ ” นี้ มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องได้แก่

1. แนวคิดเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic group)
2. การสื่อสารต่างวัฒนธรรม (Intercultural Communication)
3. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของสื่อบุคคล
4. แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ (Identity)
5. แนวคิดเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction Theory)

1. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic group)

คำว่ากลุ่มชาติพันธุ์ บางครั้งคนไทยใช้คำว่าเชื้อชาติในภาษาพูดทั่วไป คือ กลุ่มคนที่มีจุดกำเนิดของบรรพบุรุษร่วมกัน มีขนบธรรมเนียมประเพณีเดียวกันและภาษาเดียวกัน ตลอดจนมีความรู้สึกในเผ่าพันธุ์เดียวกัน (อมรา พงศาพิชญ์, 2538:155)

กลุ่มชาติพันธุ์ เป็นกลุ่มที่ใช้ภาษาร่วมกัน มีประวัติศาสตร์การเริ่มต้นร่วมกัน มีศาสนาและการแสดงความเป็นตัวตนร่วมกัน จึงมักมีลักษณะภาษาและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง (เมตตา วิวัฒนานุกูล(กฤตวิทย์), 2548:88)

ทวิช จตุรพถกษย์ (2541: 38-39) อ้างถึงทัศนะของ Nicolas Tabb (1989) ไว้ว่า ความเป็นชาติพันธุ์ หมายถึง จิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ที่สร้างขึ้นจากสภาวะที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งเชิงโครงสร้าง โดยมีการสร้างตัวตนให้มีลักษณะเฉพาะ เพื่ออธิบายถึงความสัมพันธ์กับคนอื่นที่เกี่ยวข้องว่า เขาเป็นใคร แตกต่างจากคนอื่นอย่างไร เพื่อยืนยันถึงการมีอำนาจในการควบคุมหรือกำหนดวิถีชีวิตของตนเอง ดังนั้นความเป็นชาติพันธุ์จึงไม่ได้พิจารณาจากข้อเท็จจริงทาง

ประวัติศาสตร์ ที่มักจะมองเฉพาะด้านที่ตายตัว ได้แก่ เครื่องแต่งกาย ภาษา การอยู่ร่วมดินแดนเดียวกัน หรือการมีลักษณะร่วมทางวัฒนธรรมบางอย่าง แต่จะพิจารณาจากการตีความประวัติศาสตร์ที่แท้จริงของเผ่าพันธุ์ ซึ่งปรากฏอยู่ในตำนาน นิทานและเพลงพื้นบ้าน เป็นต้น

อานันท์ กาญจนพันธ์ (ม.ป.ป.: 187-195) ให้ทัศนะเกี่ยวกับความเป็นชาติพันธุ์ (Ethnicity) ว่าเป็นกระบวนการแสดงความเป็นตัวตนทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชน แทนการจัดลำดับเชื้อชาติตามสีผิว ซึ่งถือกระบวนการกีดกันทางสังคม

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า กลุ่มชาติพันธุ์ คือ กลุ่มที่สืบเชื้อสายจากบรรพบุรุษกลุ่มเดียวกัน มีขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม ภาษาพูด และวิถีชีวิตที่เหมือนกันหรือคล้ายกัน อาจอาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกันหรือแยกกันอยู่ แต่เป็นกลุ่มคนที่มีจิตสำนึกของความเป็นสมาชิกเผ่าพันธุ์เดียวกัน เช่น ชนเผ่าชาวกอบริเวณเทือกเขาบรรทัด บริเวณเทือกเขาสนคาราคีรี หรือชาวกอในประเทศมาเลเซีย ที่อยู่ต่างที่กันแต่ก็มีจิตสำนึกร่วมกันว่าตนเป็นชนเผ่าชาวกอ หรือบางครั้งภาษาพูดอาจมีความแตกต่างกันไปบ้างตรงสำเนียงการออกเสียง หรือความหมายของคำบางคำอาจจะแตกต่างกัน แต่สามารถสื่อความหมายและรับรู้เข้าใจกันได้ ดังเช่น ชนเผ่าชาวกอที่ใช้ภาษาแตกต่างกันไปตามถิ่นที่อยู่อาศัย ได้แก่

1. กลุ่มแต้แอ้น ใช้ภาษาแต้แอ้น กลุ่มนี้มีถิ่นฐานอยู่ในแถบจังหวัดพัทลุง สตูล
2. กลุ่มกันซิว ใช้ภาษากันซิว ได้แก่พวกที่อยู่แถบจังหวัดยะลา
3. กลุ่มแต๊ะเต๊ะ กลุ่มนี้ใช้ภาษาแต๊ะเต๊ะ อาศัยอยู่แถบอำเภอหรือเสาะ อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส
4. กลุ่มยะฮายย์ ใช้ภาษายะฮายย์ อาศัยอยู่แถบอำเภอแว้ง จังหวัดนราธิวาส

แต่ทั้ง 4 กลุ่มนี้ก็สามารถสื่อสารกัน ได้เป็นที่เข้าใจ

ซึ่งความเป็นชาติพันธุ์นี้ เป็นหลักการหรือแนวความคิดในการจัดองค์กรทางสังคมอันสลับซับซ้อน เนื่องจากได้ผ่านกระบวนการปรับเปลี่ยนหรือสร้างเครื่องมือในการนิยามปัญหา และตีความประวัติศาสตร์ของตนเองมาโดยตลอดว่ามีความพ้องหรือต่างกัน

กลุ่มอื่นอย่างไรบ้าง การที่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งจะอยู่รอดเป็นกลุ่มก้อน จะต้องมิลักษณะบางอย่างที่แตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างชัดเจน การสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์จึงต้องกระทำผ่านกระบวนการ

สร้างใหม่เพื่อทดแทนส่วนที่เสื่อมสลายหรือกระบวนการเสริมอำนาจให้กับส่วนที่อ่อนพลังลง เมื่อต้องเผชิญกับปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อในระดับโครงสร้างตัวตนของความเป็นชาติพันธุ์จึงไม่หยุดนิ่ง การปรับเปลี่ยนหรือการผลิตใหม่ดังกล่าวอาจจะมีประสิทธิภาพมากบ้างน้อยบ้าง ได้รับการเสริมแรงบ้าง ถูกลดทอนศักยภาพบ้าง ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมวัฒนธรรมและเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่เคลื่อนไหว

Gudykunst และ Kim (1996) กล่าวว่า ลักษณะทางชาติพันธุ์ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการรับรู้ตนเองที่มีอิทธิพลต่อการสื่อสารกับคนแปลกหน้า กล่าวคือ เราจะให้คำจำกัดความ “ความเป็นตัวเอง” โดยมองโลกที่เราอาศัยอยู่เรียนรู้ผ่านกระบวนการจัดเกลาทางสังคมในกลุ่มต่างๆซึ่งเราเป็นสมาชิกอยู่ เมื่อเราเริ่มรู้สึกว่าเป็นสมาชิกของกลุ่มใดบ้างโดยใช้ลักษณะของกลุ่มเหล่านั้น เช่น สถานภาพ สีผิว เชื้อชาติ เพศ การศึกษา ภาษา ฯลฯ ลักษณะทางสังคมของเราก็เริ่มปรากฏเป็นรูปเป็นร่างขึ้นร่วมกันกับค่านิยม และเมื่อใดก็ตามที่เราจัดให้ตัวเองเป็นสมาชิกภายในกลุ่ม เราจะจัดคนอื่นไม่ให้เป็นผู้เป็นสมาชิกภายในกลุ่มด้วย การจัดกลุ่มทางชาติพันธุ์อาจอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรม สังคม ลักษณะทางจิตวิทยา หรือลักษณะทางชีววิทยา ซึ่งมีอิทธิพลต่อการสื่อสารกับคนแปลกหน้าของเรา โดยเราจะใช้ภูมิหลังทางวัฒนธรรมของกลุ่มเพื่อแยกพวกเขาออกจากกลุ่ม

ขณะเดียวกัน เราก็จะกำหนดลักษณะทางภาพลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (ethnic identity) ของบุคคลอื่นและคิดว่าเขาเป็นชาติพันธุ์กลุ่มนั้นกลุ่มนี้เมื่อเราปฏิสัมพันธ์กับเขา เช่น คนผิวขาวติดต่อกับคนจีน-อเมริกัน ก็อาจจะคิดว่า คนคนนั้นเป็นเอเชีย-อเมริกัน ขณะที่คนจีน-อเมริกัน ก็จะมองว่าตนเองเป็นจีน หรือเรามักเรียกกลุ่มชาติพันธุ์คนโชนว่า “ลาวโชน” โดยมองว่าพวกเขาเป็นชนกลุ่มน้อย ขณะที่พวกเขาเรียกตัวเองว่า เป็นคน “ไทย” หรือ “ไทยโชน” เป็นต้น

เสฐียร โกเศศ ได้อธิบายการจัดแบ่งชาติพันธุ์ของมนุษย์เอาไว้ในหนังสือเรื่อง ชาติ-ศาสนา-วัฒนธรรม ดังนี้

1. พวกคอเคเซียน หรือมนุษย์ผิวขาว ได้แก่

- พวกนอร์ดิก ได้แก่ ชนชาติต่างๆในทวีปยุโรปตอนเหนือ
- พวกแอลป์ ได้แก่ ชนชาติต่างๆในทวีปยุโรปตอนกลาง
- พวกเมดิเตอร์เรเนียน ได้แก่ ชนชาติต่างๆที่อยู่ใกล้ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน
- พวกอินดูและอิหร่าน

2. พวกมองโกลอยด์หรือมนุษย์ผิวเหลือง

- พวกมองโกเลียน ได้แก่ ชนชาติที่เรียกว่า ตาค เกาหลี ญี่ปุ่น จีน ไทย ธิเบต พม่า

- พวกมลายูเซียม ได้แก่ ชนชาติญวน ชาว มลายู ฟิลิปปินส์
- พวกอินเดียแดงในทวีปอเมริกา

3. พวกนิกรอยด์หรือมนุษย์ผิวดำ

- พวกนิโกร และรวมทั้งพวกเงาะที่เรียกว่าพวกนิกริโตด้วย
- เมลานีเซียน ได้แก่ ชนชาวหมู่เกาะอยู่ถัดทวีปออสเตรเลียไปทาง ตะวันออกและตะวันออกเฉียงเหนือ

- พวกคนแคระในทวีปอาฟริกา

4. พวกที่กำหนดเชื้อชาติไม่ได้แน่

- พวกออสเตรเลีย ได้แก่ ชนผิวดำซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองในทวีป ออสเตรเลีย

- พวกเวดลอยด์ (Vedoid) ได้แก่ เวดด้ (Veddoh) ในกลางเกาะลังกาพอก มุณฑลในประเทศอินเดีย พวกมัววหรือฮาในประเทศอินโดจีน เป็นต้น

- พวกปอลินีเซียน ได้แก่ พวกชาวเกาะในทะเลใต้
- พวกอินู ในประเทศญี่ปุ่น

หากแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ภาษาในประเทศไทย สามารถแบ่งได้ทั้งหมดเป็น 60 กลุ่ม ซึ่งจัดอยู่ในตระกูลภาษา 5 ตระกูล ซึ่งเป็นตระกูลภาษาหลักของคนในเอเชียอาคเนย์ ดังนี้ (สุวิไล เปรมศรีรัตน์และคณะ, 2549: 18-19)

1. ภาษาตระกูลไท (Tai Language family) มีจำนวน 24 กลุ่มภาษา (นับรวมภาษาหลักและภาษาลิ้นข่อย เนื่องจากแต่ละกลุ่มมีผู้พูดเป็นจำนวนมาก และการพิจารณาสถานะว่าเป็น ภาษาหลักหรือภาษาลิ้นข่อย ขึ้นกับเกณฑ์ทางสังคมและการเมือง) ภาษาในตระกูลนี้เป็นภาษาพูด ของคนส่วนใหญ่ของประเทศ และเป็นกลุ่มที่มีการกระจายทั่วไปในส่วนต่างๆทั่วประเทศ นอกเหนือจากในประเทศไทยยังพบผู้พูดภาษาในตระกูลไท ลาว พม่า เวียดนาม และจีน รวมทั้ง บางหมู่บ้านในตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย สำหรับในประเทศไทยมีผู้พูดภาษาในตระกูลนี้เป็น จำนวนร้อยละ 94 ของประชากรในประเทศ

2. ภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก (Austroasiatic language family) มีจำนวน 22 กลุ่มภาษาหลัก โดยทั่วไปเชื่อกันว่า กลุ่มคนที่พูดภาษาในตระกูลออสโตรเอเชียติกในเอเชียอาคเนย์ทั้งหมดมีประมาณ 150 ภาษา (Diffloth 1980) กระจายอยู่ในบริเวณกว้างทั่วดินแดนเอเชียอาคเนย์ ภาษาเหล่านี้มีคุณค่าทั้งด้านประวัติศาสตร์และความเข้าใจในมนุษยชาติของดินแดนแถบนี้ ภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติกที่พบในประเทศไทยในปัจจุบันทั้งหมดเป็นภาคกลุ่มมอญ-เขมร มีทั้งกลุ่มเล็กกลุ่มน้อยและกลุ่มใหญ่กระจายอยู่ทั่วภูมิภาคของประเทศ มีผู้พูดเป็นจำนวนร้อยละ 4.3 ของประชากรในประเทศ ซึ่งสามารถแบ่งได้ ดังนี้

2.1 กลุ่มมอญ-เขมรเหนือ (Northern Mon-Khmer) ได้แก่

- กลุ่มปะหล่อง (Palaungic) ได้แก่ ละเมิด, ว้า, ละเวือะ, ปะหล่อง(ดาละอั้ง), ปลั่ง (สามเต้า)

- กลุ่มขมุ (Khmuic) ได้แก่ ขมุ, มัล/ปรัย(ลัวะ), มลาปริ(ผิทองเหลือง)

- กลุ่มเวียดติก (Vietic) ได้แก่ เวียดนาม โช้(ทะเวียง)

2.2 กลุ่มมอญ-เขมรตะวันออก (Eastern Mon-Khmer) ได้แก่

- กลุ่มเปียร์ (Pearic) ได้แก่ ชอง, กะชอง, ชัมเร, ชะโอจ

- กลุ่มเขมร (Khmeric) ได้แก่ เขมรถิ่นไทย

- กลุ่มกะตุ (Katuic) ได้แก่ กูย/ก่วย(ส่วย), เฉอ, โช้, บรู

2.3 กลุ่มมอญ-เขมรใต้ (Southern Mon-Khmer) ได้แก่

- กลุ่มมอญ (Monic) ได้แก่ มอญ, ฉัสกูร

- กลุ่มอัสเลียน (Aslian) ได้แก่ เกนชีว/มานิ(เงาะ, ซาไก)

ดังนั้น กลุ่มภาษาของซาไกจึงจัดอยู่ในกลุ่มภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติก (Austroasiatic language family) ซึ่งจะเห็นได้ว่า มีจำนวนของผู้ที่พูดอยู่เพียงร้อยละ 4.3 ของประชากรในประเทศเท่านั้น

3. ภาษาตระกูลจีน-ทิเบต (Sino-Tibetan language family) มีจำนวน 11 กลุ่มภาษาหลัก ผู้ที่พูดภาษานี้เป็นชนกลุ่มใหญ่ทางตอนเหนือของเอเชียอาคเนย์ติดต่อกับจีน มีจำนวน 200 ภาษา ในประเทศไทยพบในเขตภาคเหนือและตะวันตกเป็นส่วนมาก ส่วนภาษาจีนต่างๆจะพบในเขตเมืองด้วย ภาษาในตระกูลนี้มีผู้พูดเป็นจำนวนร้อยละ 1.1 ของประชากร

4. ภาษาตระกูลออสโตรเนเซียน หรือมาลาโยโพลินีเซียน (Austronesian or Malayo-Polynesian language family) มีจำนวน 3 กลุ่มภาษาหลัก กลุ่มชนที่พูดภาษาออสโตรเนเซียนส่วนมากเป็นกลุ่มชนพื้นเมืองที่อยู่ในเขตหมู่เกาะทางตอนใต้ของเอเชียอาคเนย์ ได้แก่ มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ เป็นต้น ภาษาตระกูลนี้ในประเทศไทยพบในภาคใต้เป็นส่วนมาก มีผู้พูดร้อยละ 0.3 ของประชากรในประเทศ

5. ภาษาตระกูลม้ง-เมี่ยน (หรือแม้ว-เย้า)(hmong-mien or Miao-Yao language family) มีจำนวน 2 กลุ่ม ภาษาหลัก กลุ่มหลัก กลุ่มม้ง-เมี่ยนหรือแม้ว-เย้า เป็นกลุ่มชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะอยู่ทางตอนเหนือของเอเชียอาคเนย์ ในประเทศไทยพบในภาคเหนือเป็นส่วนมาก มีผู้พูดเป็นจำนวนร้อยละ 0.3 ของประชากรในประเทศ

กลุ่มชาติพันธุ์ในเอเชียอาคเนย์

กลุ่มชาติพันธุ์เอเชียอาคเนย์ อาจแบ่งพิจารณาได้เป็น 3 กลุ่ม โดยดูจากพฤติกรรมการรวมกลุ่มและการย้ายถิ่นฐาน ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้ (อมรา พงศาพิชญ์, 2538:134-148) คือ

1. กลุ่มชาติพันธุ์เร่ร่อน
2. กลุ่มชาติพันธุ์ตั้งถิ่นฐานกึ่งถาวร
3. กลุ่มชาติพันธุ์รัฐประเทศ

กลุ่มชาติพันธุ์เร่ร่อน

ปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ในเอเชียอาคเนย์ที่ใช้ชีวิตแบบเร่ร่อน ลำสัตว์เก็บของป่า เช่น ผลไม้และผักกินเป็นอาหาร ไม่มีการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ มีอยู่ไม่มากนัก ที่เห็นได้ชัดเจนมีอยู่ 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ ผีตองเหลือง ซึ่งอยู่บนเทือกเขาในประเทศลาวและไทย (Burling, 1965 : 21) และพวกชาวม้งซาไกในประเทศไทยตอนใต้ พม่าตอนใต้ มาเลเซีย อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ ปัจจุบันผีตองเหลืองมีจำนวนน้อยมาก การศึกษาเกี่ยวกับผีตองเหลืองมีอยู่จำนวนจำกัดเนื่องจากคนผีตองเหลืองพูดภาษาไทยและภาษาลาวไม่ได้ การติดต่อสื่อสารทำได้ยาก ข้อมูลที่มีเกี่ยวกับ

ผีตอเหลืองมีตัวอย่างเช่น Hugo Bernatzik เขียนเมื่อ 50-60 ปีก่อน และการศึกษาภาษาของผีตอเหลือง โดยธีระพันธุ์ เหลืองทองคำ และรายงานของสุรินทร์ ภูจักรและคณะอีกชิ้นหนึ่ง

พวกชาวม้งซาไกอาศัยอยู่บริเวณเทือกเขาในแหลมมลายู มีหลายกลุ่มและมีชื่อต่าง ๆ กัน บางกลุ่มตั้งถิ่นฐานในลักษณะกึ่งเร่ร่อนกึ่งถาวร เป็นชุมชนขนาดเล็กประมาณ 10 ครัวเรือน ปัจจุบันเริ่มมีการปลูกข้าวและทำไร่เลื่อนลอยบ้าง โดยเฉพาะซาไกที่อำเภอ ศรีธารโต จังหวัดยะลา มีการตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งและเพาะปลูกบ้างแต่ไม่ยึดเป็นอาชีพหลักเนื่องจากลักษณะนิสัยของซาไกไม่ชอบการประกอบอาชีพ และยังคงเก็บของป่าไปขายในเมืองอยู่ และบางกลุ่มยังล่าสัตว์ จับปลาและหาของป่า กลุ่มเร่ร่อนมีขนาด 3-12 ครัวเรือน คนไทยเรียกพวกชาวม้งซาไกว่า “เงาะ” เพราะตัวเล็ก เตี้ย

ซึ่งชาวม้งซาไกนี้ อยู่ในเชื้อสายเนกริโต ตระกูลออสโตรเอเชียติก เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีภาษาเป็นของตนเอง โดยหากแบ่งกลุ่มตามภาษาจะสามารถแบ่งได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มแต้แอ้น ใช้ภาษาแต้แอ้น กลุ่มนี้มีถิ่นฐานอยู่ในแถบจังหวัดพัทลุง สตูล
2. กลุ่มเตะเค๊ะ กลุ่มนี้ใช้ภาษาเตะเค๊ะ อาศัยอยู่แถบอำเภอหรือเสาะ อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส
3. กลุ่มยะฮายย์ ใช้ภาษายะฮายย์ อาศัยอยู่แถบอำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส
4. กลุ่มกันซิว คือชาวเงาะที่ใช้ภาษากันซิว ได้แก่พวกที่อยู่แถบจังหวัดยะลา

ในด้านการแต่งกายของกลุ่มชาไกนี้ ในสมัยก่อนจะใช้ใบไม้ เปลือกไม้ หรือ กระจไคร้ นำเอามาถักเป็นเครื่องนุ่งห่ม และนิยมสวมเครื่องประดับเพื่อความสวยงาม หญิงสาวซาไกที่ยังไม่ได้แต่งงานจะนิยมใช้ดอกจําปูนทำเป็นคัมพู สวมสร้อยคอลูกประคำ ใช้หวีจากไม้ไผ่ ซึ่งการใช้หวีนี้เป็นเครื่องหมายแสดงถึงความบริสุทธิ์ นอกจากนั้นชนเผ่าชาไกนี้ยังมีความเชื่อถือเรื่อง โชคกลาง และเรื่องวิญญาณและภูติผี เช่นความเชื่อที่ว่า ตามต้นไม้ใหญ่นั้นจะมีผีสิงอยู่ และเชื่อว่าคนที่ตายไปแล้วจะยังมีวิญญาณเหลืออยู่ ซึ่งวิญญาณนี้จะหลอกหลอนญาติพี่น้อง และทำอันตรายแก่คนที่ไม่ชอบ ดังนั้นเมื่อมีคนตายลงพวกซาไกจะย้ายทับหินทันทีเมื่อฝังศพเสร็จ

ชนเผ่าซาไกเป็นชนเผ่าที่มีประเพณีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ได้แก่ ประเพณีการเกิด โดยผู้ที่มิบทยาทาในการช่วยเหลือผู้ที่เป็นมารดาและทารก คือ หมอตำแย หรือที่พวกเขาเรียกว่า โต้ะตัน หรือ โต้ะบิตัน ประเพณีในการเลือกคู่ครอง คือ เงาะหนุ่มสาวแต่ละกลุ่มจะไม่ผสม

กันเองฉันท์สามีภรรยา แต่จะคอยวันสำคัญในรอบปี คือ ประมาณเดือน 5 ของแต่ละปี เงาะแต่ละกลุ่มจะมีศูนย์กลางในการนัดพบกันแต่ละครั้ง ท่ามกลางป่าใหญ่ ซึ่งในระยะนั้นทั้งป่าจะไม่ขึ้น เพราะเป็นหน้าแล้ง อากาศแห้ง การนัดชุมนุมนี้มีความหมายสำหรับหนุ่มสาวชาวเงาะแต่ละกลุ่มเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะถือโอกาสนี้เลือกคู่ เมื่อค่างฝ่ายต่างพอใจซึ่งกันและกัน เงาะสาวก็จะแยกไปอยู่กับเงาะหนุ่มอีกกลุ่มหนึ่ง ส่วนประเพณีในการทำศพนั้น นับว่าประเพณีการทำศพของชาวเงาะมีความละเอียดละอ่อนกว่าการทำศพของคนในเมือง เช่น มีการฝังแควที่นอนไปพร้อมกับศพ และลักษณะในการห่อศพจะจัดศพให้นอนตะแคงหันศีรษะไปทางทิศที่นอนเดิม แล้วพับศพแก่เขา ให้สั้นเท้าอยู่ที่สะโพก และมีพิธีที่เรียกว่า “ซังยอล” ที่เชื่อกันว่า การทำซังยอลนี้จะเป็นเครื่องชี้นำทางให้ผู้ตายไปสู่ที่สุขสบาย เป็นต้น

ในด้านลักษณะครอบครัวนั้น ชาวไทครอบครัวหนึ่งๆจะมี พ่อ แม่ ลูก โดยเท่าที่พบจะไม่มีปู่ย่าตายายอยู่เลย เนื่องจากชนเผ่าชาวไทอายุสั้น มักจะเสียชีวิตก่อน และเมื่อลูกหลานแต่งงานแล้วก็มักจะแยกครอบครัวไปตั้งครอบครัวใหม่ ลักษณะครอบครัวจึงเป็นครอบครัวแบบจุดเริ่มต้น ไม่ใช่ครอบครัวแบบขยาย ด้วยเหตุนี้ครอบครัวชาวไทจึงไม่มีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกับปู่ย่าตายาย สังเกตได้จากไม่มีคำเรียกเครือญาติที่สูงไปกว่าพ่อแม่

ส่วนชาวมะ ซึ่งอาศัยอยู่ในอินโดนีเซียบริเวณเกาะเซเลเบส (Celebes, Sumbawa, Flores) พวกโมโร (Moro, Illanum) บริเวณหมู่เกาะฟิลิปปินส์รวมทั้งพวกโมเกน (Moken) ในหมู่เกาะพม่า คือ กลุ่มที่คนไทยเรียกว่าชาวเล มีการตั้งถิ่นฐานกึ่งเร่ร่อนกึ่งถาวร และจับปลาหาของป่าเพื่อยังชีพ นอกจากนี้ยังมีกลุ่มจาคุน (Jakun) ในมาเลเซียซึ่งอาศัยอยู่บนพื้นที่ราบบริเวณหุบเขาปลูกข้าวและไม้ยืนต้น จากันต่างจากชาวมังซาไก ตรงที่จาคุนอาศัยอยู่ในหุบเขาในบริเวณเดียวกันกับที่ชาวมังซาไกอาศัยอยู่บนเชิงเขาหรือบนเขา และจาคุนมีผมเหยียดตรงในขณะที่ชาวมังซาไกมีผมหยิก

กลุ่มชาติพันธุ์ตั้งถิ่นฐานกึ่งถาวร

กลุ่มชาวเขาบนแผ่นดินใหญ่

หากแบ่งกลุ่มตามวิธีการตั้งถิ่นฐานผนวกกับที่ตั้งทางภูมิศาสตร์แล้ว จะพบว่ามีการตั้งถิ่นฐานที่ต่างกัน

1. บริเวณเทือกเขาในประเทศพม่าและรัฐอัสสัมในอินเดีย มีกลุ่มชาวเขาเผ่ากาโร (Garo) ชิน (Chin) และนากะ (Naga) ตั้งถิ่นฐานอยู่ โดยพูดภาษาทิเบต-พม่า (Tibeto Burman) มีเชื้อชาติมองโกลอยด์

2. บริเวณประเทศพม่ามีกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มอื่นๆที่สำคัญ ได้แก่ ฉาน คะฉิ่น และกะเหรี่ยง ทั้ง 3 กลุ่มพยายามแยกตัวเองออกเป็นรัฐอิสระ พวกฉานหรือไทยใหญ่หรือที่คนไทยเรียกเงี้ยว คือกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนภูเขาสูงทางภาคเหนือของประเทศพม่า ส่วนกะฉิ่น คือกลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งรกรากทางเหนือสุดของประเทศพม่า เนื่องจากรัฐฉานหรือไทยใหญ่ พวกกะฉิ่นได้พยายามตั้งเป็นรัฐกะฉิ่นหลังจากที่พม่าได้รับเอกราชจากอังกฤษ ปัจจุบันกะฉิ่นส่วนใหญ่ทำไร่เลื่อนลอย ปลูกข้าวและมีการเลี้ยงสัตว์ควบคู่กันไป ส่วนกะเหรี่ยงจะอาศัยอยู่บริเวณชายแดนพม่าและไทยทางใต้ของรัฐฉาน และได้รับการยอมรับเป็นรัฐหลังจากที่พม่าได้เอกราชจากอังกฤษ

3. บริเวณประเทศไทยมีชาวเขาอยู่หลายเผ่า แต่สามารถแยกออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กลุ่มที่พูดภาษาในกลุ่มภาษาจีน ได้แก่ พวกฮ่อ พวกแม้ว(ม้ง) และเข่า(เมี่ยน) ซึ่งกลุ่มนี้นอกจากจะอาศัยอยู่ในประเทศไทยแล้ว ยังพบว่าอาศัยอยู่ทางตอนใต้ของประเทศจีนอีกเป็นจำนวนมาก และกลุ่มที่พูดภาษาริเบต-พม่า ได้แก่ ลิซอ มูเซอร์ อีก้อ ซึ่งกลุ่มนี้อาศัยอยู่ในประเทศจีนตอนใต้ พม่า และไทย ซึ่งทั้งสองกลุ่มนี้มีขนบธรรมเนียมประเพณีที่คล้ายคลึงกัน โดยมักจะทำไร่เลื่อนลอย ล่าสัตว์ จับปลา มีความเชื่อในเรื่องภูตผีปิศาจ และมีการบูชาบรรพบุรุษ

4. กลุ่มที่อาศัยอยู่ในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย ลาว และเวียดนาม ซึ่งประกอบไปด้วย ข่า ซึ่งแยกออกเป็นข่าขมุและข่าละเมิดในประเทศไทยและลาว และยังมีกลุ่มไทยดำ(ลาวโซ่ง) ซึ่งอาศัยอยู่ทางตอนเหนือของประเทศลาวและเวียดนาม

5. ในประเทศเขมรและไทยบนเทือกเขาที่ไม่สูง จะพบกลุ่มของ กูย ช่วย จะไร ภาษาพูดของคนกลุ่มนี้ เช่น จะไร ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มภาษา ซึ่งถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มภาษามลายู-โพลินีเซีย (Malayo-Polynesian) ส่วน กูย ช่วย ถูกจัดให้อยู่ในกลุ่มมอญ-เขมร (Mon-Khmer) บางกลุ่มมีผมหยิกและเชื้อชาติเนกริทยอยด์ (Negritoid)

กลุ่มชาวเขานกเกาะ

กลุ่มชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานกึ่งถาวรในกลุ่มชาวเกาะนี้ โดยทั่วไปแล้วมีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มชาวเขานกเกาะพื้นดินใหญ่ พวกอิบัน (Iban) และ ดายัค (Dayak) ในมาเลเซียซึ่งอยู่ในเขตซาราวัก (Sarawak) ของมาเลเซีย นอกจากนี้ยังมีพวกคาดาซัน (Kadazan) หรือ ดุนซุน (Dunsun) คือ กลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในเขตซาบาห์ (Sabah) ของมาเลเซียและในหมู่เกาะบอร์เนียว ซึ่งมีหลายกลุ่มหลายชื่อ ตั้งรกรากกระจัดกระจายทั้งทางแถบชายทะเลบริเวณพื้นราบและบนเขา

ชาวเกาะที่รวมเป็นกลุ่มที่ตั้งถิ่นฐานกึ่งถาวรนี้มีอยู่หลายกลุ่มมาก ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มไม่ใหญ่นัก อาศัยอยู่ตามเกาะต่างๆ ในเขตมาเลเซีย อินโดนีเซียและฟิลิปปินส์ ความสัมพันธ์ระหว่างชาวเขากับคนพื้นราบส่วนใหญ่เป็นความสัมพันธ์ที่พึ่งพากัน โดยที่ชาวเขาเป็นชนกลุ่มน้อยยอมอยู่ใต้อิทธิพลของชนกลุ่มใหญ่บนพื้นราบ

กลุ่มชาติพันธุ์รัฐประเทศ

กลุ่มชาติพันธุ์รัฐประเทศนี้เป็นกลุ่มที่มีการตั้งถิ่นฐานถาวร และรวมตัวจัดตั้งเป็นอาณาจักรหรือประเทศหนึ่งขึ้น ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศเอเชียอาคเนย์เกิดจากการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิม โดยการเปลี่ยนวิถีการผลิต ทำให้ผลผลิตเพิ่มขึ้น เกิดการปฏิวัติเกษตรกรรมทำให้เกิดชนชั้น และเกิดเมืองจนในที่สุดกลายเป็นอาณาจักรหรือประเทศ

กลุ่มชาติพันธุ์รัฐประเทศที่อาจเรียกได้ว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมในเอเชียอาคเนย์คือ ไทยและพม่า แต่ทั้งสองกลุ่มนี้ก็อพยพเคลื่อนย้ายลงมาจากตอนใต้ของจีน และเข้ามามีอิทธิพลบนผืนแผ่นดินเอเชียอาคเนย์ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 1200 จึงถือว่าทั้งไทยและพม่าอาจเรียกว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดั้งเดิมโบราณในบริเวณนี้ เช่นเดียวกับชาวเขาที่อาศัยอยู่ทางตอนใต้ของจีนและทางตอนเหนือของไทย ลาว พม่า เวียดนาม

แนวคิดทฤษฎีเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ (อมรา พงศาพิชญ์, 2538: 167-172)

1. แนวคิดระบบรวม (system approach) การวิเคราะห์โครงสร้างหน้าที่ และการปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์

ความคิดพื้นฐานของทฤษฎีระบบรวม คือ ระบบประกอบไปด้วยส่วนย่อยต่างๆ และระบบย่อยต่าง ๆ นั้นประสานกัน และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันในลักษณะที่สมดุล โครงสร้างหรือส่วน ประกอบย่อยของสังคมนั้นอาจมีรูปแบบอะไรก็ได้ แต่โครงสร้างและองค์ประกอบของสังคมนั้นจะมีลักษณะเฉพาะของสังคมนั้นๆ เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงในส่วนใด ส่วนหนึ่งขององค์ประกอบหรือ โครงสร้าง จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงในส่วนอื่นๆ ด้วย เพื่อคงไว้ซึ่งเสถียรภาพ และความสมดุลของสังคม การวิเคราะห์สังคมในแง่ระบบรวมนี้เป็นการมองว่าสังคมทั้งระบบคือ สิ่งที่สำคัญที่สุด และองค์ประกอบย่อยต่างๆ มีความสำคัญในอันดับรอง

ฉะนั้น ถ้าส่วนย่อยส่วนหนึ่งเปลี่ยนแปลงไป ส่วนย่อยส่วนอื่นจะต้องเปลี่ยนตามไปเพื่อสร้างความสมดุลของระบบรวม

การมองสังคมในลักษณะที่เน้นโครงสร้างหน้าที่ยอมรับว่า โครงสร้างประกอบด้วยส่วนย่อยที่มีฐานะและคุณค่าต่างกัน โครงสร้างสังคมอาจเป็นชนชั้นซึ่งจะประกอบด้วย คนรวยคนจน หรือเจ้านาย/บ่าวไพร่ นายทุน/กรรมกร และในสังคมที่ประกอบด้วยชนชาติต่างกัน โครงสร้างสังคมจะประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศบางประเทศบางประเทศในแอฟริกาที่โครงสร้างสังคมอาจเป็นคนเผ่าต่างๆ จะเห็นได้ว่าคนแต่ละส่วนแต่ละกลุ่มนั้นมีฐานะทางสังคมที่ไม่เท่ากันอยู่ในที่ หรือในประเทศก็เช่นเดียวกันกลุ่มชนเผ่าต่างๆ เช่น ชาวไกตติองเหลือง หรือชาวเขาก็กฎมองว่ามีฐานะทางสังคมที่ด้อยกว่า

และนอกจากนี้ จากการมองเชิงโครงสร้างหน้าที่มองว่า ระบบรวมย่อมมีความสำคัญเหนือระบบย่อย การศึกษาเรื่องชนกลุ่มน้อยชนกลุ่มใหญ่ในทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่จึงเป็นการให้ความสำคัญต่อชนกลุ่มใหญ่เพื่อเน้นเรื่องเสถียรภาพของสังคม

ในการศึกษาเรื่องกลุ่มชาติพันธุ์ ถ้ามองจากทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่จะพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ย่อย ถือเป็นองค์ประกอบของโครงสร้างหรือระบบรวมของสังคม ในระยะแรกๆจึงมีการพยายามรวมกลุ่มชาติพันธุ์ย่อยให้เป็นส่วนของสังคมใหญ่ เช่น ในสหรัฐอเมริการัฐบาลพยายามรวมกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆให้เข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในกระบวนการสร้างชาติ โดยสร้างสำนึกของความเป็น “คนอเมริกัน” ให้กับทุกคน ถึงแม้จะมีบรรพบุรุษที่มาจากต่างชาติต่างภาษากันในทางปฏิบัติแล้วรัฐบาลอเมริกันสามารถสร้างสำนึกของความเป็นคนอเมริกันได้ แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาชนกลุ่มน้อยและชนกลุ่มใหญ่ เพื่อสังคมส่วนรวมจะได้มีลักษณะร่วมกัน และไม่เกิดความขัดแย้ง

การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์มีหลายรูปแบบ เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนแปลงไป ความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์จำเป็นจะต้องเปลี่ยน ทำให้เกิดการประเมินสถานการณ์และประเมินตัวเอง อาจเห็นได้จากการที่บุคคลสร้างเอกลักษณ์เดิม ไม่ว่าจะในรูปแบบใดการปรับเปลี่ยนที่เกิดขึ้นจะถึงจุดสมดุลและทำให้เกิดเสถียรภาพได้พอสมควร ตัวอย่างของการปรับตัว คือ การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์สองกลุ่ม หรือการบูรณาการทางวัฒนธรรม โดยที่แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์รักษาเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมของตนไว้ กรณีที่กลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งอพยพเข้ามาอยู่ในดินแดนใหม่ที่มีกลุ่มชาติพันธุ์เดิมอยู่แล้ว กลุ่มใหม่อาจอพยพเข้ามาเป็นคนงานหรือลูกจ้างเป็นชนชั้นล่างของสังคม และค่อยๆเลื่อนฐานะทางสังคมโดยการเปลี่ยนอาชีพหรือเปลี่ยนฐานะทางเศรษฐกิจ จนในที่สุดก็เป็นที่ยอมรับและถือว่าเกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม

ในบางครั้ง การปรับตัวของกลุ่มชาติพันธุ์ไม่เกิดขึ้นด้วยเหตุผลที่ว่า วัฒนธรรมไม่เข้ากัน เช่น คนยิวในประเทศที่มีวัฒนธรรมอาหรับ ซึ่งผสมกลมกลืนไม่ได้ด้วยเหตุผลทางศาสนา แต่ก็มีลักษณะของการปรับตัว สามารถอยู่ในสังคมเดียวกันได้โดยไม่มีความขัดแย้งรุนแรง และเกิดบูรณาการทางวัฒนธรรมได้

2. แนวคิดเรื่องลักษณะชีวภาพหรือสีผิว และทฤษฎีความขัดแย้งเรื่องอคติ และการเลือกปฏิบัติ

การศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศตะวันตกในอดีต มักมุ่งพิจารณาจากแง่มุมของความสัมพันธ์ระหว่างเชื้อชาติ (racial relation) เป็นส่วนใหญ่ เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นมักเป็นเรื่องสีผิว เช่น ปัญหาหาระหว่างคนผิวขาวกับคนผิวดำ คนผิวขาวกับอินเดียนแดง ข้อแตกต่างเรื่องลักษณะทางชีวภาพคือข้อแตกต่างที่เห็นได้ชัด และเป็นต้นเหตุของการกีดกัน ความลำเอียงและการเลือกปฏิบัติ (discrimination) ที่เกิดขึ้นจากการที่คนผิวขาวเชื่อว่าตนเป็นกลุ่มเชื้อชาติที่เจริญกว่าและดีกว่า (white supremacy)

ความเชื่อที่ยังไม่ได้พิสูจน์และอาจไม่เป็นจริงเสมอไป ที่บุคคลมีอคติ (prejudice) ต่อคนที่มีลักษณะทางชีวภาพต่างจากตัว ทำให้บุคคลนั้นไม่สามารถยอมรับได้ว่าคนที่มีลักษณะนั้นๆมีฐานะทางสังคมเท่าเทียมกับตน บุคคลที่มีอคติจะไม่สามารถให้ความใกล้ชิดและความไว้วางใจต่อคนที่ต่างจากตัวได้

นอกจากนั้นบุคคลที่มีอคติจะแสดงออกโดยการแสดงความรังเกียจและเลือกปฏิบัติโดยไม่ให้ความยุติธรรมต่อผู้ที่มีเชื้อชาติต่างจากตัว การเลือกปฏิบัติอาจไม่ชัดเจน เช่น การพยายามไม่อยู่ใกล้ชิด เป็นต้น หรือการเลือกปฏิบัติอาจชัดเจนแต่ไม่รุนแรง เช่น การปฏิเสธที่จะโดยสารรถคันเดียวกัน การปฏิเสธที่จะสร้างบ้านเรือนอยู่ใกล้เดียวกัน หรืออาจมีการกีดกันในเรื่องความก้าวหน้าทางการงานและกีดกันไม่ให้เข้าสังคม เป็นต้น

เนื่องจากกลุ่มเชื้อชาติหรือกลุ่มชาติพันธุ์ (เช่น คนผิวดำ) ถูกเลือกปฏิบัติ จึงเป็นกลุ่มด้อยโอกาสและไม่สามารถปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นได้ ผลก็คือ กลุ่มด้อยโอกาสก็จะเป็นกลุ่มด้อยโอกาสตลอดไป อคติที่คนผิวขาวเคยมีต่อคนผิวดำก็ยังคงมีต่อไป หรือยังได้รับการยืนยันว่าอคตินั้นถูกต้อง

การพิจารณาเรื่องความแตกต่างของสีผิวและปัญหาเรื่องความไม่เสมอภาคนี้ เป็นการมองจากแง่มุมของทฤษฎีว่าด้วยการขัดแย้ง และความเข้ากันไม่ได้ของกลุ่มคนที่มีลักษณะทางชีวภาพต่างกัน เป็นการมองว่ากลุ่มผู้มีอำนาจต้องการรักษาอำนาจเอาไว้ และความขัดแย้งระหว่างสีผิวที่เกิดขึ้น เป็นเพราะกลุ่มได้ปกครองถูกกดขี่กันไม่ให้มีอำนาจ

ในอดีต การเลือกปฏิบัติ ด้วยเหตุผลทางด้านเชื้อชาติหรือลักษณะทางชีวภาพและเหตุผลทางชาติพันธุ์เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นจริง คนผิวขาวมักถือเอาตนเองเป็นชนชาติที่เจริญกว่า และคิดว่า ชนชาติอื่นด้อยกว่า ไม่เจริญ ขี้เกียจ สกปรก ฯลฯ ดังนั้น การที่ชนกลุ่มใหญ่มักถูกเหยียดหยามชนกลุ่มน้อยว่าด้อยกว่าทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม และการที่ชนกลุ่มน้อยมีความรู้สึกเป็นปมด้อย และรู้สึกว่าไม่ได้รับความยุติธรรมจึงเป็นเรื่องที่มีมูล และควรที่ชนกลุ่มใหญ่ควรจะเข้าใจความรู้สึกของชนกลุ่มน้อยให้มากขึ้น (อมรา พงศาพิชญ์, 2538: 167-172)

2. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารต่างวัฒนธรรม (Intercultural Communication)

Lustig และ Koester (1993) ได้ให้คำจำกัดความของการสื่อสารและวัฒนธรรมไว้ดังนี้

“การสื่อสาร” คือ กระบวนการที่มีการสร้างสัญลักษณ์ การตีความ เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทและมีผู้ร่วมในกระบวนการส่งและรับสาร โดยที่คู่สื่อสารมีการกำหนดความหมายร่วมกัน (1993 :25)

“วัฒนธรรม” คือ ความเชื่อ ค่านิยม และบรรทัดฐาน ที่บุคคลรับรู้ร่วมกัน เป็นสิ่งที่สามารถเรียนรู้ได้ และมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของคนจำนวนมาก (1993:41)

“การสื่อสารต่างวัฒนธรรม” ว่า หมายถึง “ กระบวนการแลกเปลี่ยนและตีความสัญลักษณ์และบริบทหนึ่งๆ โดยบุคคลในกระบวนการสื่อสารนั้นมีความแตกต่างทางวัฒนธรรมมากในระดับที่มีการตีความและมีความคาดหวังเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เหมาะสมแตกต่างกัน นำไปสู่ความหมายที่ไม่เหมือนกัน” (1993 :25)

จากคำจำกัดความข้างต้น สามารถกล่าวได้ว่า วัฒนธรรมเป็นตัวแปรสำคัญในการสื่อสาร นอกจากนี้ วัฒนธรรมยังเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อการสื่อสารในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับองค์กร ระดับกลุ่ม ไปจนถึงระดับบุคคล ผู้สื่อสารที่มาจากวัฒนธรรมต่างกันย่อมมีกรอบอ้างอิง (frame of

referance) ที่แตกต่างกัน ซึ่งส่งผลให้เขาเหล่านั้นมีความคิด ความคาดหวัง ความรู้สึก การรับรู้ การตีความ และวิธีการปฏิบัติต่ออีกฝ่ายหนึ่งแตกต่างกันออกไป ดังนั้น พฤติกรรมการสื่อสารที่มีประสิทธิผลอันจะนำไปสู่ความเข้าใจร่วมกัน จึงต่างกันไปตามแต่ละวัฒนธรรมด้วย (Lustig และ Koester, 1993)

Miller และ Steinberg (อ้างใน กาญจนา แก้วเทพ, 2541:17) ชี้ว่า การเข้าใจว่าคนคนหนึ่ง จากวัฒนธรรมหนึ่งๆมีการรับรู้ ตีความ และแสดงออกอย่างไรนั้น เราต้องเข้าใจอิทธิพลที่สำคัญอย่างน้อย 4 อย่าง คือ

1. อิทธิพลทางวัฒนธรรม (Cultural influences) คือ การมองวัฒนธรรมในวงกว้างในด้านค่านิยมและโลกทัศน์ (worldview) อิทธิพลทางวัฒนธรรม ได้แก่ ค่านิยม บรรทัดฐาน และกฎระเบียบต่างๆ

2. อิทธิพลทางสังคมวิทยา (Sociocultural influences) เป็นการมองวัฒนธรรมในระดับแคบลงมา คือ การเข้าใจว่าคนคนนั้นเป็นคนกลุ่มไหนในสังคม เช่น เพศ อายุ อาชีพ ศาสนา ฯลฯ ซึ่งคนแต่ละกลุ่มสังคมจะมีวัฒนธรรมย่อย (Sub-culture) แตกต่างกัน โดยมองรวมถึงบทบาทและความสัมพันธ์ทางสังคมที่ถูกกำหนดมา และความคาดหวังต่อพฤติกรรมการแสดงออกของคนกลุ่มนั้นๆในสังคม อิทธิพลทางสังคมวิทยา ได้แก่ การเป็นสมาชิกในกลุ่มของตน อัตลักษณ์ทางสังคม และอัตลักษณ์ของบุคคล ความคาดหวังในบทบาทของคนในสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม

3. อิทธิพลทางจิตวิทยา (Psychological influences) คือ การเข้าใจในกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบการคิด ทักษะคิด การรับรู้ รวมถึงกระบวนการแยกประเภท/จัดกลุ่ม (Categorization) ภายในความคิดของบุคคลในแต่ละวัฒนธรรม อิทธิพลทางจิตวิทยา เช่น ความคิดแบบเหมารวม (Stereotype) อคติ (Prejudice) และชาติพันธุ์นิยม (Ethnocentrism) เป็นต้น

4. อิทธิพลทางสภาพแวดล้อม (Environmental influences) คือ การศึกษาถึงผลของสภาพแวดล้อมที่มีต่อพฤติกรรม ไม่ว่าจะเป็นภูมิประเทศ ภูมิอากาศ สภาพห้อง สถานที่ ลักษณะ ขนาด และประเภทขององค์กร ฯลฯ

Gudykunst และ Kim (1992) กล่าวว่า ในการสื่อสารของแต่ละบุคคล มีปัจจัย 4 ประการ ดังกล่าวที่เป็นกำหนดหรือเป็นตัวกลั่นกรองกรอบความนึกคิดต่างๆ รวมถึงกระบวนการ

เข้ารหัสและถอดรหัสของแต่ละคน ส่งผลให้คู่ปฏิสัมพันธ์แต่ละฝ่ายเกิดความคาดหวังในพฤติกรรมของอีกฝ่ายหนึ่ง

ความหมายของ “การสื่อสารต่างวัฒนธรรม” (intercultural communication) มักเน้นการสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal communication) ที่มาจากวัฒนธรรมต่างกัน แบบไม่ผ่านสื่อ (non-mediated) เน้นการสื่อสารแบบเห็นหน้าค่าตา (face-to-face) และปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน (interactive)

ซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารต่างวัฒนธรรม ให้ความสนใจในด้านการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่างของแต่ละวัฒนธรรม สาเหตุและองค์ประกอบที่มีผลต่อความต่างต่างนั้นๆ ปัญหาและแนวทางแก้ไข เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างบุคคลที่มาจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

การศึกษาความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการสื่อสารนั้น มีหลายระดับ ทั้งนี้เราสามารถแยกออกได้เป็น 4 ระดับ คือ (ครุณี, 2515:24-26)

1. ระดับบุคคล (Individual level)

การสื่อสารระดับตัวบุคคลนี้ เป็นหน่วยแรกสุดหรือเบื้องต้นของการสื่อสารของคนเรา ส่วนประกอบที่สำคัญในระบบการสื่อสารชนิดนี้ ได้แก่

(1) Information Acquisition ซึ่งหมายถึง การฟัง การอ่าน การเห็น การได้สัมผัส เป็นต้น

(2) Information Processing ซึ่งหมายถึง การคิด การเรียนรู้ และการจดจำ เป็นต้น

(3) Information Transmission ซึ่งหมายถึง การพูด การเขียน ลักษณะท่าทาง และการเคลื่อนไหว เป็นต้น

นอกจากนี้แล้ว การสื่อสารระดับนี้ยังรวมถึงแนวความคิดเห็นอื่นๆอีก เช่น ความเข้าใจ การพัฒนาทางด้านภาษา บทบาทของตัวบุคคลในการสื่อสารและการสื่อสารในตัวบุคคลเอง

2. ระดับระหว่างบุคคล (Interpersonal level)

การสื่อสารระหว่างคน 2 คน หรือมากกว่า 2 คน ขึ้นไป ทั้งนี้รวมถึงการสื่อสารในระหว่างกลุ่มเล็กๆ เช่น การสัมภาษณ์ การสนทนา การประชุมหารือ หรือกลุ่มที่ถกเถียงถึงปัญหาต่างๆ เป็นต้น จากตัวอย่างที่กล่าวมา ในระดับการสื่อสารขั้นนี้ เราจะต้องให้ความสำคัญด้านการดึงดูดใจ (attraction) ความน่าเชื่อถือของแหล่งสาร (source credibility) การตอบสนองในทันที (immediate feedback) ความไวเนื้อเชื่อใจ (interpersonal trust) และความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทและสถานภาพ (status relationship) เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีผลต่อการสื่อสารระดับนี้มาก

3. ระดับองค์กร (Organization level)

ในระดับนี้เป็นระดับของการสื่อสารที่ใหญ่และกว้างกว่าการสื่อสารแบบระหว่างบุคคลแต่จะเป็นการสื่อสารระดับองค์กรต่างๆ ซึ่งการสื่อสารต่างวัฒนธรรม ได้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น องค์กร UN, UNCTAD, G7, องค์กรสังคมและประชากร, องค์กรธุรกิจ ฯลฯ การสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับองค์กรเหล่านี้มีปัญหาการสื่อสารเกิดขึ้นเสมอ บ่อยครั้งที่เราจะพบความยากลำบากที่ต้องเผชิญจากการที่ได้ทำงานในองค์กรเหล่านี้ ตัวอย่างเช่นองค์กรธุรกิจระหว่างประเทศจำนวนมากของสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีคนงานเป็นคนต่างชาติ คนอเมริกันที่ทำงานในองค์กรนี้มักจะมีปัญหาและพบกับความยากลำบากในการที่จะติดต่อกับชาวต่างชาติ ซึ่งอยู่ทั้งในและนอกองค์กรเอง เขาเหล่านี้ยังได้ชี้ให้เห็นถึงความต้องการที่จะให้มีการศึกษาถึงปัญหาที่องค์กรระหว่างประเทศหลายแห่งต้องเผชิญเมื่อมีการติดต่อกับคนต่างชาติที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันออกไป

4. ระดับมวลชน (Mass level)

การสื่อสารในระดับนี้ เป็นการสื่อสารหรือติดต่อไปยังกลุ่มชนใหญ่ๆ โดยผ่านสื่อมวลชน (mass communication) เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ และนิตยสาร เป็นต้น ในปัจจุบันเราจะเห็นว่าในแต่ละประเทศแต่ละวัฒนธรรม มีการใช้สื่อมวลชนเหล่านี้ในการถ่ายทอดเรื่องราวและเหตุการณ์ต่างๆ ของคนจากวัฒนธรรมต่างๆ ในประเทศสหรัฐอเมริกา จะเห็นได้ว่ามีนักศึกษาทางด้านหนังสือพิมพ์และทางด้านสื่อมวลชนได้ให้ความสนใจ และศึกษาถึงปัญหาเกี่ยวกับนักหนังสือพิมพ์ที่ต้องไปเผชิญกับปัญหาต่างวัฒนธรรมในการหาข่าวและรวบรวมข่าว ในการตีความหมายและให้คำอธิบายเหตุการณ์หรือข่าวต่างๆ ที่เกิดขึ้น รวมทั้งการรายงานข่าวผู้มวลชนซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม นอกจากนั้น ก็มีปัญหาทางด้านการใช้เครื่องมือที่ใช้สื่อสารระหว่างประเทศหรือสากล และทางด้านภาษา เป็นต้น

Taft (1977) เสนอสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวและการสื่อสารต่างวัฒนธรรม เป็น 5 กลุ่ม คือ

(1) กลุ่มที่เดินทางออกนอกดินแดน/ประเทศ/หรือถิ่นเดิมที่อยู่อาศัยเดิมไปสู่ดินแดน/ประเทศ/หรือถิ่นที่อยู่ใหม่ “เป็นการชั่วคราว” ซึ่งกลุ่มนี้ Taft เรียกว่าเป็นกลุ่มพักค้างแรม (sojourning) เช่น การไปท่องเที่ยว ศึกษา ทำงาน ติดต่อธุรกิจ หรือปฏิบัติการกิจต่างๆ ในต่างประเทศหรือต่างแดน ตัวอย่างกลุ่มนี้ได้แก่ นักเรียนแลกเปลี่ยนระหว่างประเทศ อาสาสมัครเพื่อสันติภาพ NGO ในต่างจังหวัด นักธุรกิจ มิชชันนารี นักท่องเที่ยว ทูต เจ้าหน้าที่เทคนิคที่ได้รับมอบหมายมาถ่ายทอดงานในสาขาต่างประเทศ เป็นต้น ในกลุ่มแรกนี้มักเป็นการเข้ามาสู่วัฒนธรรมใหม่อย่างมีเป้าหมาย ไม่ว่าจะตั้งใจมาเองหรือได้รับมอบหมายมาก็ตาม

(2) กลุ่มที่ย้ายจากภูมิลำเนาเดิมมาตั้งรกรากใหม่ในต่างแดน หรือกลุ่มตั้งรกราก (settling) ผู้อพยพข้ามแดน (immigrant) และผู้ลี้ภัย (refugees) ที่มีทั้งสมัครใจและไม่สมัครใจที่จะย้ายเข้ามาเพื่อต้องการเป็นสมาชิกของสังคมใหม่อย่างถาวร เช่นเดียวกับการอพยพของคนในชนบทเล็กๆ เข้าสู่ตัวเมือง รวมถึงผู้ที่ย้ายไปตั้งรกรากในต่างประเทศ เช่น ปัจจุบันคนฮ่องกงจำนวนมากย้ายไปตั้งรกรากในแคนาดาและออสเตรเลีย เป็นต้น

ผู้อพยพข้ามประเทศไม่ว่าจะระยะสั้นหรือระยะยาว เมื่อไปถึงประเทศนั้นใหม่ๆ ก็ย่อมต้องการการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป สำหรับการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมใหม่กะทันหัน เช่น ผู้ลี้ภัยจากเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพราะสงครามในเวียดนามและอินโดจีน เนื่องจากการจากบ้านมาอย่างรวดเร็วและไม่เต็มใจ ทำให้ผู้ลี้ภัยมีโอกาสน้อยที่จะปรับจิตใจเพื่อจะใช้ชีวิตในสังคมใหม่ อย่างน้อยที่สุดในช่วงแรกของการย้ายถิ่นฐานใหม่ผู้ลี้ภัยจะรู้สึกทรมานทางจิตใจมากเพราะไม่มีที่อยู่ ตัวอย่างของผู้ลี้ภัยหรือผู้อพยพทางการเมือง ได้แก่ ผู้ลี้ภัยจากประเทศจีนในเหตุการณ์จลาจลเทียนอันเหมินเข้าสู่ประเทศสหรัฐอเมริกา หรือนักศึกษาพม่า ในค่ายมณีลอย จังหวัดราชบุรี เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังรวมถึงชนชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งเดิมเรียกว่าชนกลุ่มน้อย ที่มีประวัติการโยกย้ายถิ่นฐานมาสู่ดินแดนใหม่อีกมากมายทั่วโลก แม้ว่าการย้ายนั้นจะมาจากความสมัครใจ แต่ผู้อพยพจากต่างประเทศก็มีแรงกระตุ้นต่างๆกันในการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่และทำให้เป็นบ้านที่ 2 ของตนเอง แรงกระตุ้นนี้ขึ้นอยู่กับระดับความถาวรของการเข้ามาอยู่ เช่น ในกรณีของผู้อพยพข้ามประเทศเป็นการย้ายเข้ามาอยู่ในสังคมใหม่อย่างถาวร เนื่องจากต้องอยู่อาศัยและสมาชิกถาวรของสังคมนั้น เขาจึงต้องตระหนักในความสัมพันธ์ของเขากับสิ่งแวดล้อมใหม่เหมือน

สมาชิกอื่นๆ ในสังคมนั้น ต่างจากผู้พักค้างแรมซึ่งมีความสัมพันธ์เพียงผิวเผินกับวัฒนธรรมใหม่ ความจำเป็นในการปรับตัวต่อระบบวัฒนธรรมใหม่จึงน้อยกว่า เพราะอาศัยอยู่เพียงชั่วคราวเท่านั้น

นอกจากนี้ ในกลุ่มนี้ยังรวมถึงคนที่แต่งงานกับคนต่างวัฒนธรรมและต้องย้ายมาอยู่ในวัฒนธรรมใหม่ร่วมกับสามีหรือภรรยาด้วย

(3) กลุ่มที่ต้องปรับตัวภายในดินแดนหรือประเทศเดิมของตน เนื่องจากมีการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม (subcultural mobility) เกิดขึ้น เช่น การเปลี่ยนบทบาทของสตรีในประเทศญี่ปุ่น การให้ยกเลิกประเพณีเผากระดาษไหว้เจ้าในประเทศจีน เป็นต้น การสื่อสารต่างวัฒนธรรมจึงเกิดขึ้นระหว่างกลุ่มที่สามารถและไม่สามารถปรับเปลี่ยนรับวัฒนธรรมใหม่ได้ รวมทั้งช่องว่างระหว่างคนที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์เดิมไว้กับคนรุ่นใหม่ที่ได้รับเอาวัฒนธรรมกระแสหลักจนสูญเสียเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์เดิมของตนเอง อาทิ ชาวมอญในประเทศไทย เช่น เกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี จะพบการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน เช่นเดียวกับชาติพันธุ์อื่นๆ ซึ่งปัจจุบันมีการรับรู้ตนเองว่าเป็นคนไทยมากกว่าชนชาติพันธุ์เดิมของตนเองอยู่สูงมาก

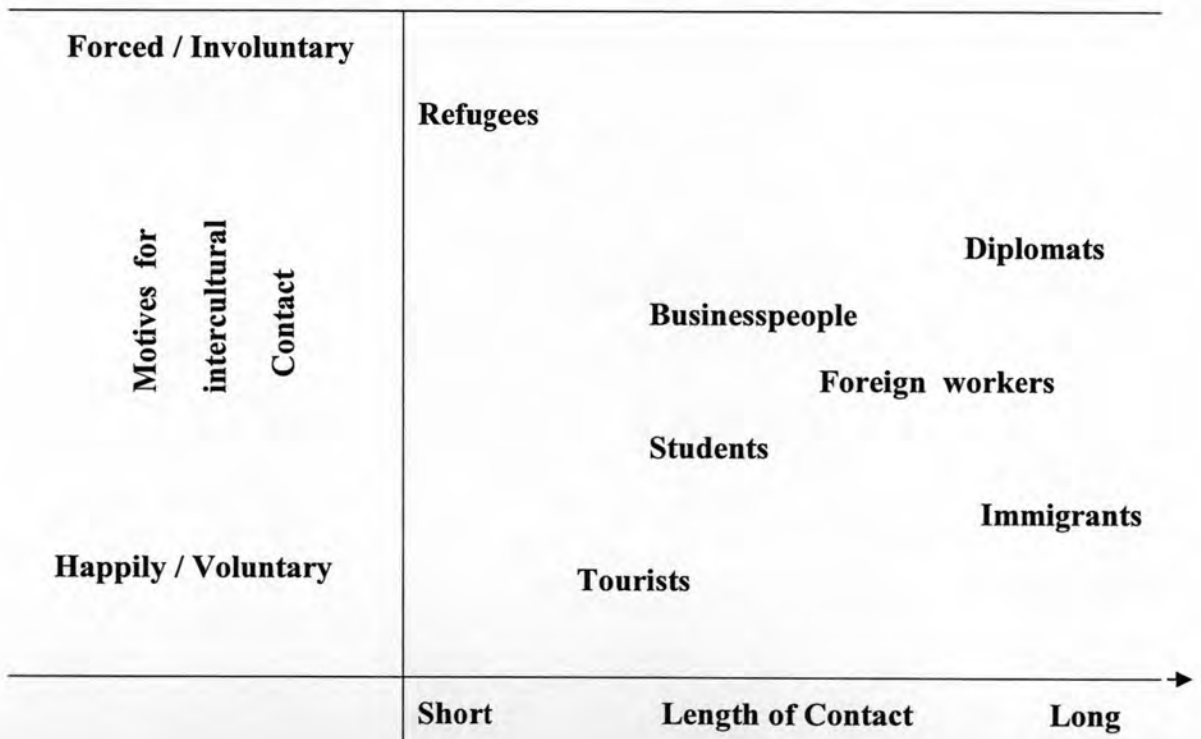
(4) กลุ่มที่ต้องปรับตัวอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงภายในสังคม (change in society) ในขณะที่กลุ่มที่ 3 เกิดการเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมภายในสังคมที่ตนอยู่ แต่การเปลี่ยนแปลงในกลุ่มนี้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างสังคม ดังนั้นกลุ่ม 3 และกลุ่ม 4 จึงมีความสัมพันธ์และมีลักษณะใกล้เคียงกันมากแต่ต่างกันที่จุดเน้นเท่านั้น ตัวอย่างของกลุ่มนี้ เช่น การเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมเป็นสังคมอุตสาหกรรม อาทิ การลงทุนของชาวต่างชาติในหลายจังหวัดของประเทศไทยทำให้คนภายในพื้นที่เปลี่ยนอาชีพ ซึ่งมีผลต่อรูปแบบการดำเนินชีวิต วิถีคิดและค่านิยม หรือตัวอย่างอื่นๆ เช่น การโอนรวมกิจการหรือธุรกิจร่วมกับต่างชาติ ทำให้ปรัชญาและวัฒนธรรมองค์กรเปลี่ยนไปจากเดิม หรือรับเอาเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมเข้าสู่องค์กรหรือสังคม มีผลกระทบต่อรูปแบบการสื่อสารรวมถึงค่านิยมของคนภายในองค์กรและสังคม การเปลี่ยนแปลงต่างๆ เหล่านี้ ก่อให้เกิดปัญหาการสื่อสารระหว่างบุคคลที่มีวัฒนธรรมต่างกันได้

(5) กลุ่มที่แยกตัวออกจากกลุ่มเดิมหรือเปลี่ยนสถานะเดิมของตน (segregation) เป็นอีกกลุ่มหนึ่งที่มีโอกาสเกี่ยวข้องกับการสื่อสารต่างวัฒนธรรม เช่น คนที่ปลดเกษียณ การแต่งงาน วิทยุเร็นก้าวู้ทำงาน หรือก้าวแรกของการเข้าสู่มหาวิทยาลัย ในช่วงที่ผละออกจากสิ่งเดิมที่ตนเคยเป็นอยู่ บุคคลจะต้องปรับตัวและทำความเข้าใจกับวัฒนธรรมใหม่ที่ตนอยู่ ดังนั้นบ่อยครั้งเรามักจะได้ยินคนพูดว่า “ไม่ใช่เด็กแล้วนะ” “เธอแต่งงานมีครอบครัวแล้วนะ” “เลิก active เลียที่เกษียณแล้วนะ” ฯลฯ การไม่ปฏิบัติตัวให้เหมาะสมหรือสอดคล้องกับความคาดหวัง

ของสังคมในสถานะใหม่ของคนจึงอาจก่อให้เกิดความล้มเหลวในการสื่อสารได้ เช่น คนที่จบมหาวิทยาลัยและทำงานแล้วแต่เรียกตนเองว่า “หนู” กับผู้บังคับบัญชาเพื่อแสดงความเคารพในความเป็นผู้อาวุโสกว่า แต่ผู้บังคับบัญชาอาจตีความว่า “ไม่รู้จักโต” ก็ได้

ทั้งนี้จะเห็นว่าในขณะที่กลุ่มที่ 1 และ 2 เป็นการเคลื่อนย้ายทางภูมิศาสตร์ แต่กลุ่มที่ 3 , 4 และ 5 เน้นการเคลื่อนย้ายทางสังคมและวัฒนธรรมมากกว่า และกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นกลุ่มที่อยู่ในสถานการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารต่างวัฒนธรรมทั้งสิ้น

จากการแบ่งกลุ่มเป็น 5 กลุ่มนี้ จะพบว่าแต่ละกลุ่มมีระยะเวลาในการพำนัก หรือระยะเวลาในการมีปฏิสัมพันธ์กับคนต่างวัฒนธรรมในบริบทใหม่ และแรงจูงใจในการสื่อสารต่างวัฒนธรรมแตกต่างกัน Lustig และ Koester (1993: 13) ซึ่งสรุปความแตกต่างดังกล่าวของบางกลุ่มไว้ในภาพประกอบข้างล่างนี้

ตัวอย่างเช่น นักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มที่มีความตั้งใจจะมาเที่ยวในประเทศหรือชุมชนนั้นๆ อยู่แล้ว จึงเป็นกลุ่มที่มีแรงจูงใจในการพบเห็นสิ่งแปลกใหม่ แต่ขณะเดียวกันอาจมีแรงจูงใจในการปรับตัวให้เข้ากับคนต่างวัฒนธรรมนั้นๆ เนื่องจากมีระยะเวลาพำนักอยู่สั้น ในขณะที่กลุ่มผู้อพยพ (refugee) เป็นกลุ่มที่ถูกสถานการณ์บังคับให้ต้องติดต่อสื่อสารกับบุคคลเจ้าของวัฒนธรรม (host) เพื่อความอยู่รอด เนื่องจากต้องพำนักอยู่ในระยะเวลาที่นาน เช่นเดียวกับกลุ่มครอบครัวชาวไถ่ที่มีความจำเป็นต้องย้ายมาอาศัยอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากเดิมที่ตนเคยอยู่ ซึ่งต้อง

พยายามปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่ และพวกเขามีความจำเป็นที่จะต้องปรับตัวให้เข้ากับสังคมใหม่อย่างมาก เนื่องจากพวกเขาต้องอาศัยอยู่อย่างถาวรและเป็นสมาชิกของสังคมใหม่นั้น

กระบวนการเข้าสู่วัฒนธรรมใหม่และการปรับตัว

เมื่อคนคนหนึ่งซึ่งได้รับการจัดเกลาทางสังคมในวัฒนธรรมแบบหนึ่ง ต้องเข้าไปสู่วัฒนธรรมใหม่ที่ต่างไปจากเดิมและต้องมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมใหม่เป็นระยะเวลายาวนานนั้น กระบวนการจัดเกลาทางสังคมจะเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เป็นการเรียนรู้ที่จะปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมนั้นหรือเรียกว่า “Acculturation” คนคนนั้นจะเริ่มค้นหาวิถีคิดและพฤติกรรมในรูปแบบใหม่และจะสร้างการปรับตัวขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งในการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับวัฒนธรรมใหม่นี้ วัฒนธรรมบางอย่างจะถูกกลืนไปหรือมีการตอบสนองต่อเหตุการณ์ที่ต่างไปจากเดิม กระบวนการออกจากวัฒนธรรมเดิมนี้อีกเรียกว่า “Deculturation”

การปรับตัว

เมื่อคนในวัฒนธรรมหนึ่งต้องเข้าไปอยู่ในอีกวัฒนธรรมหนึ่งที่มีความแตกต่างไปจากวัฒนธรรมเดิมของตน ก็เปรียบเสมือนการเดินทางสู่การปรับเปลี่ยนตนเองในดินแดนวัฒนธรรมใหม่ ฉะนั้น ในกระบวนการเข้าสู่วัฒนธรรมใหม่ (Acculturation Process) จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าสู่กระบวนการปรับตัวทางวัฒนธรรม (Intercultural Adaptation Process) อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สำหรับการปรับตัวทางวัฒนธรรมนั้นมีการแบ่งจากแง่มุมและมิติต่างๆ ในที่นี้สนใจศึกษา มิติเกี่ยวกับ “การแบ่งตามทิศทางอัตลักษณ์” (Identity) ของ Berry และคณะ (อ้างในเมตตา วิวัฒนานุกูล(กฤตวิทย์), 2548) ซึ่งเป็นแบบจำลองที่เรียกว่า “A Cultural-Ethnic Identity Typological Model” ดังนี้

Cultural Identity

		Strong	Weak
Ethnic Identity	Weak	Assimilation Identity	Marginal Identity
	Strong	Bicultural Identity	Ethnic Identity

จากแบบจำลอง จะเห็นว่า สามารถแบ่งลักษณะการปรับตัวเข้าสู่วัฒนธรรมใหม่ เป็น 4 ลักษณะ คือ

1. Ethnic-Oriented Identity เป็นการยึดติดอยู่กับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองสูง และรับเอาวัฒนธรรมใหม่หรือหลักมาน้อย หรือถึงขั้นปฏิเสธวัฒนธรรมใหม่หรือวัฒนธรรมหลัก

2. Bicultural Identity เป็นการรักษาสัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองไว้และในขณะเดียวกันก็มีการรับเอาวัฒนธรรมหลักมาด้วย

3. Assimilation Identity เป็นการไม่ยึดติดกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ตนเอง และมองว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมใหม่หรือวัฒนธรรมหลักมากกว่า ทำให้วัฒนธรรมตนเองถูกกลืนหายไป

4. Marginal Identity เป็นการไม่รู้สึกรู้ว่าตนเองเป็นสมาชิกของทั้งกลุ่มชาติพันธุ์เดิมของตนเอง และในระบบวัฒนธรรมใหม่หรือวัฒนธรรมหลัก ซึ่งเราจะเรียกคนที่มีลักษณะการปรับตัวแบบนี้ว่า “คนชายขอบ” หรือ “Marginal man” ตามแนวคิดของ Geord Simmel

อุปสรรคและปัญหาการสื่อสารต่างวัฒนธรรม

ปัญหาการสื่อสารระหว่างบุคคลที่มาจากคนละวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ที่มีผลต่อความแตกต่างในการรับรู้ และการตีความสารที่ได้รับ การขาดประสบการณ์ร่วมกัน (shared experience) หรือมีกรอบอ้างอิง (frame of reference) ที่แตกต่างกัน จึงเป็นอุปสรรคสำคัญที่ก่อให้เกิดความเข้าใจผิดหรือไม่เข้าใจกัน นอกจากนี้ก็ยังมีสาเหตุอื่นๆอีกมากมายที่เป็นอุปสรรคและก่อให้เกิดปัญหาในการสื่อสารกับบุคคลต่างวัฒนธรรม ซึ่งสามารถสรุปอุปสรรคได้ดังนี้

1. อุปสรรคด้านความรู้และความคิด (cognitive)

1.1 การไม่เข้าใจหรือไม่รู้ภาษาที่ใช้กัน รวมถึงไม่รู้จักเลือกใช้ระดับภาษาที่เหมาะสม เช่น นักพัฒนาไม่สามารถสื่อสารกับชาวเขา คนไข้ไม่เข้าใจคำศัพท์ทางแพทย์ที่หมอใช้ ฯลฯ ภาษาในที่นี้ หมายถึง ทั้งวจนภาษา คือ คำพูด ข้อความ และอวจนภาษาต่างๆหรือสิ่งที่สามารถสื่อความหมายซึ่งไม่ใช่คำพูด

ความยากลำบากอีกประการหนึ่งก็คือ การเรียนรู้ภาษาของอีกวัฒนธรรมหนึ่ง ปัญหาที่พบบ่อยก็คือ การไม่รู้ “ความหมายแฝง” ของคำและสัญลักษณ์ต่างๆ ปัญหาการแปลจากภาษาหนึ่งเป็นอีกภาษาหนึ่งอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ หรือได้นัยตรงกับที่เจ้าของวัฒนธรรมต้องการสื่อความหมาย และการเลือกใช้ระดับภาษาที่เหมาะสม

1.2 การขาดความรู้วัฒนธรรมนั้นๆ ปัญหานี้สามารถแบ่งแยกได้เป็นหลายระดับ เช่น

- ไม่รู้หรือมีประสบการณ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมนั้นอย่างผิวเผิน
- รู้วัฒนธรรมนั้นแบบกว้างๆ (general cultural) แต่รู้แบบครึ่งๆกลางๆ เช่น คนต่างชาตินึกแต่ “การไหว้” เป็นกิริยาแสดงการทักทายและเคารพแต่ไม่รู้ถึงความซับซ้อนของการแสดงกิริยานั้นๆ ฉะนั้นคนต่างชาติจึงมัก “ไหว้” คนไทยทุกคนในทุกโอกาสและสถานการณ์ เช่น ไหว้เด็กที่อ่อนกว่า ไหว้คนขายของ ฯลฯ
- รู้วัฒนธรรมหลัก (Culture basic) แต่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคม (socio-culture basic) ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละสังคมและท้องถิ่นรวมถึงวัฒนธรรมย่อย (sub-culture) ภายในสังคม
- รู้ถึงข้อมูลที่ผิดพลาด หรือไม่ตรงกับสภาพความเป็นจริง เนื่องจากหนังสือหรือคู่มือต่างๆ มักใช้ประสบการณ์ “เฉพาะ” ของตนเองในการถ่ายทอดภาพของวัฒนธรรมและบุคคลในวัฒนธรรมนั้นๆ ซึ่งมักมีลักษณะคลุมกว้างเกินไป หรือแคบจนเกินไป รวมถึงเป็นการใช้มุมมองจากบุคคลภายนอกซึ่งไม่ใช่เจ้าของวัฒนธรรม

1.3 ความแตกต่างทางการรับรู้ และวิธีคิด

แต่ละวัฒนธรรมมีวิธีคิดและการรับรู้แตกต่างกัน โดยเฉพาะมีวิธีการจัดหมวดหมู่ และจัดประเภทสิ่งต่างๆ (category width) ที่เห็นแตกต่าง เช่น มองแบบเป็นองค์รวม หรือมองแบบแยกส่วน เช่น บางวัฒนธรรมมองแขนทั้งแขนเป็นส่วนเดียวกันหมด

2. อุปสรรคด้านทัศนคติและความรู้สึก

2.1 การรับรู้ที่ขาดประสิทธิภาพ อาทิ

- การรับรู้ในแบบที่แข็ง (freezing) หรือการไม่ยอมเปลี่ยนแปลงวิธีคิดหรือวิธีมองบุคคลหรือเหตุการณ์ แม้ว่าเวลาหรือสภาพแวดล้อมจะเปลี่ยนไป เช่น คิดว่าชาวจีนแผ่นดินใหญ่ล้ำสมัย พม่าเป็นศัตรูของไทย หรือ ชาวซาไกเป็นผู้ด้อยพัฒนาและล่าถอย

- การคิดหรือการมองแบบเหมารวม (stereotype) โดยเฉพาะการคิดหรือมองในแง่ลบ เช่น นิโกรไม่มีการศึกษา สาวเหนือใจง่าย คนอิตาลีมือไว หรือชาวซาไกป่าเถื่อน ฯลฯ

- การรับรู้แบบขาวหรือดำ (black & white) เช่นมองว่าคนในสังคมหนึ่งไม่ดีก็เลวหมด เป็นต้น

- การด่วนสรุป (jumping) หรือแนวโน้มในการตัดสินคนหรือการกระทำตั้งแต่เริ่มแรกของการสื่อสาร เช่น การดูว่าบุคคลน่าเชื่อถือหรือน่าคบหรือไม่ โดยดูโทงแ่งหรือบุคลิกลักษณะภายนอก หรือการสรุปว่าบุคคลนั้นไม่เชื่อมั่นในสิ่งที่พูดโดยดูจากเสียงที่สั่นเครือเมื่อแรกพูด

2.2 ทัศนคติที่เป็นอุปสรรค ได้แก่

- อคติ หรือ ความโน้มเอียง (bias/prejudice) ไม่ว่าจะแนวโน้มในการโน้มเอียงเข้าหาคนที่มีลักษณะเหมือนกับเรา หรือโน้มเอียงเข้าหากลุ่มสมาชิกสังคมเดียวกับเราและต่อต้านคนนอกกลุ่ม (outgroup)

- การเอาวัฒนธรรมของตนเป็นศูนย์กลาง (ethnocentrism) ในการประเมินบุคคลอื่น ซึ่งนำไปสู่การสร้างความรู้สึกที่เหนือกว่าบุคคลอื่น

2.3 การขาดอารมณ์/ความรู้สึกที่เกื้อหนุน

ในการยอมรับความแตกต่างของคนอื่น รวมทั้งการช่วยสนับสนุนให้คนที่มาจากต่างวัฒนธรรม ลดความตระหนักทางวัฒนธรรมและสามารถปรับตัวใหม่ได้อย่างมีความสุขนั้น ต้องอาศัยความรู้สึกและการแสดงออกต่างๆ ในทางบวกจากเจ้าของวัฒนธรรม รวมทั้งการแสดงอารมณ์และความรู้สึกอย่างเป็นมิตรต่อกัน เพื่อให้การสื่อสารต่างวัฒนธรรมเป็นไปอย่างราบรื่น

อาทิ การแสดงถึงความรัก ความใส่ใจ (mindfulness) ความไว้วางใจ (sensitivity) และการเอาใจเขามาใส่ใจเรา (empathy) ฯลฯ

3. อุปสรรคด้านพฤติกรรม

ลักษณะบางอย่างถือเป็นอุปสรรคต่อการสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างบุคคล
อาทิ

- การไม่ใส่ใจที่จะเรียนรู้วัฒนธรรมและสิ่งต่างๆรอบตัว
- การหลบเลี่ยงที่จะพบปะกับคนแปลกหน้า หรือคนที่มีความแตกต่างจากตนเอง
- การไม่พยายามปรับตัวให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ในวัฒนธรรมใหม่
- การยึดติดกับความคิดความเชื่อ และกรอบที่เคยปฏิบัติ ขาดการยืดหยุ่น และปรับเปลี่ยนตนเองตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
- การไม่เคารพในวัฒนธรรมอื่น หรือแม้พยายามละเมิดกฎทางวัฒนธรรมประเพณีอื่น
- การประเมินค่าความแตกต่างทางวัฒนธรรมไปในทางลบ
- การขาดทักษะในการใช้ภาษาและการสื่อสาร ฯลฯ

แนวทางพัฒนาการสื่อสารต่างวัฒนธรรม (เมตตา วิวัฒนานุกูล(กฤตวิทย์), 2548:268-271)

1. ประสิทธิภาพและความสามารถในการสื่อสารต่างวัฒนธรรม สัมพันธ์กับความสามารถในการปรับตัว แม้ว่านิยามของความสามารถในการปรับตัวอาจมีจุดเน้นที่แตกต่างกันบ้าง เช่น Fred E.Jandt เน้นความสามารถในการปรับตัวในลักษณะที่คงรักษาชาติพันธุ์เดิมของตนเอาไว้ค่อนข้างชัดเจน แต่ทั้งนี้ดูเหมือนว่านักวิชาการส่วนใหญ่เห็นว่า นักสื่อสารที่มีประสิทธิภาพควรมี “bicultural identity” แนวคิดของ Berry และคณะ คือ รักษาความเป็นชาติพันธุ์เดิมของตนได้ แต่ขณะเดียวกันสามารถปรับรับวัฒนธรรมของบุคคลอื่นหรือวัฒนธรรมใหม่ได้ด้วย

2. จากการประมวลแนวทางต่างๆที่ระบุไว้ข้างต้น ประสิทธิภาพของการสื่อสารต่างวัฒนธรรมต้องอาศัยการวิเคราะห์และคำนึงถึงองค์ประกอบทุกตัวในกระบวนการสื่อสาร ได้แก่

2.1 ตัวเราเองในฐานะผู้สื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นการตระหนักและวิเคราะห์ตัวตนของเราในระดับวัฒนธรรม ระดับสังคมหรือระดับบุคคล หรืออีกนัยหนึ่ง คือ การคำนึงถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมหลักและค่านิยมหลักที่เรายึดถือ อิทธิพลของวัฒนธรรมย่อยหรือวัฒนธรรมเฉพาะ

ของกลุ่มสังคมที่เราเป็นสมาชิกอยู่ รวมถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล ตลอดจนองค์ประกอบทั้งสามด้านในตัวเรา คือ ความรู้ ความเข้าใจ อารมณ์และความรู้สึก และการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งมีผลต่อการสื่อสารกับบุคคลต่างวัฒนธรรม

2.2 บุคคลต่างวัฒนธรรมในฐานะคู่สื่อสาร ซึ่งเราจะต้องตระหนักและวิเคราะห์ตัวตนของเขาในระดับต่างๆ รวมถึงองค์ประกอบทั้งสามด้าน เช่นเดียวกับที่เราวิเคราะห์ตัวเราเอง

2.3 สาร ไม่ว่าจะเป็นวจนภาษาและอวจนภาษา โดยคำนึงถึงระบบอันซับซ้อนของภาษา โดยเฉพาะความแตกต่างของการเข้ารหัสและถอดรหัสภาษาต่างๆ หรืออีกนัยหนึ่ง ความแตกต่างในการให้ความหมาย และตีความต่างๆ ทั้งนี้ ต้องคำนึงว่า ความหมายของสารไม่ได้อยู่ที่ตัวสารหรือภาษาโดยตัวมันเอง แต่อยู่ที่การตีความของผู้ส่งและผู้รับสาร ความหมายของสารจึงขึ้นอยู่กับบุคคล เวลา และสถานที่ว่าใครสื่อสารกับใคร เมื่อไหร่ และที่ไหน ภายในวัฒนธรรมใด

ทั้งนี้ความเข้าใจผิดหรือการตีความสารผิดพลาด มักเกิดจากสาเหตุหลัก 3 ประการ คือ

- ไม่แยกแยะความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมของตนเองและของผู้อื่น
- ไม่แยกแยะความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมใหญ่หรือวัฒนธรรมหลัก และวัฒนธรรมย่อยหรือเฉพาะกลุ่ม ไม่แยกความหมายนัยตรงและความหมายแฝง

2.4 บริบทสภาพแวดล้อม บริบทสภาพแวดล้อมครอบคลุมสื่อต่างๆ มากมาย ตั้งแต่ เวลา สถานที่ บรรยากาศ สภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา กฎหมาย บรรทัดฐาน และบทบาทของสื่อมวลชน ซึ่งรวมถึงระดับความแตกต่างในด้านต่างๆ ทั้งนี้ บริบทและสภาพแวดล้อมต่างๆ มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมในลักษณะมีอิทธิพลต่อกันและกัน กล่าวคือ วัฒนธรรมกำหนดสภาพแวดล้อมและบริบทการสื่อสาร เช่น การใช้พื้นที่และระยะห่าง ถูกกำหนดโดยวัฒนธรรม บริบท แต่ละบริบทต้องคำนึงถึงกฎในการสื่อสารต่างกัน ระดับการผ่อนปรนทางกฎหมายและสังคมมีผลต่อการปรับตัวของบุคคล ฯลฯ ขณะเดียวกัน สภาพแวดล้อมก็เป็นตัวกำหนดหรือเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม เช่น การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจจากเกษตรกรรมมาเป็นอุตสาหกรรม ย่อมเปลี่ยนวิถีชีวิตและวิถีคิดของคนในสังคม เป็นต้น

นอกจากนี้ บริบทและสภาพแวดล้อมในที่นี้ยังครอบคลุมถึงการวิเคราะห์ “สถานการณ์” ซึ่งเป็นความพยายามมองหาว่าคนในสังคมวัฒนธรรมหนึ่งมีทางเลือกอย่างไรใน

สถานการณ์หนึ่งๆ เขาสามารถตีความหรือแปลความหมายของกฎระเบียบและบรรทัดฐานทางสังคมได้อย่างไรบ้าง อะไรเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยในการตัดสินใจ เป็นต้น

ความสามารถและประสิทธิภาพของการสื่อสารต่างวัฒนธรรมจึงขึ้นอยู่กับความเข้าใจและตระหนักถึงองค์ประกอบแต่ละตัวในกระบวนการสื่อสารกับบุคคลต่างวัฒนธรรม

3. ทักษะและความสามารถในการสื่อสารต้องอาศัยความสามารถทั้ง 3 ด้าน คือ ความสามารถทางด้านความรู้และความคิด (cognitive competence) เช่น รู้ภาษา รู้วัฒนธรรม ไม่มีการคิดแบบเหมารวม ฯลฯ ความสามารถทางด้านอารมณ์และความรู้สึก (affective competence) เช่น ไม่มีอคติ ความลำเอียง ไม่ยึดเอาวัฒนธรรมตนเองเป็นศูนย์กลาง และความสามารถทางด้านพฤติกรรมและการปฏิบัติ (behavioral/operational competence) เช่น ทักษะในการใช้คำสื่อความหมาย ความสามารถในการจัดปฏิสัมพันธ์ให้เหมาะสมและถูกจังหวะ ฯลฯ ทั้งนี้พอสรุปได้ว่า นักวิชาการต่างๆ แบ่งความสามารถของผู้สื่อสารต่างวัฒนธรรมจาก “ลักษณะภายในตัวผู้สื่อสาร” และจาก “ลักษณะการติดต่อและสัมพันธ์กับผู้อื่น”

4. พฤติกรรมที่ถือว่าเป็นพฤติกรรมที่นำไปสู่ประสิทธิภาพของการสื่อสารกับบุคคลต่างวัฒนธรรม เป็นพฤติกรรมประเภทที่ Jack Gibbs เรียกว่า “พฤติกรรมเชิงสนับสนุนกัน” (supportive behaviors) ซึ่งต่างจาก “พฤติกรรมเชิงปกป้อง” (defensive behaviors) ซึ่งได้แก่

พฤติกรรมเชิงสนับสนุนกัน	พฤติกรรมเชิงปกป้องตนเอง
การบรรยาย (description)	การประเมิน (evaluation)
การเน้นที่ตัวประเด็น/เนื้อหาและปัญหา (problem/issue-orientation)	การเน้นที่ความพยายามมีอิทธิพลเหนือผู้อื่นหรือเน้นที่ตัวบุคคล (manipulation)
การแสดงอย่างจริงใจตามธรรมชาติ (spontaneity)	การใช้กลยุทธ์ต่างๆ (strategy)
การเอาใจเขามาใส่ใจเรา (empathy)	การละเลย/ไม่สนใจ (neutrality)
การปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน (equality)	การแสดงความเหนือกว่า (superiority)
ความยืดหยุ่น (flexibility)	การยึดติดกับกรอบและไม่ยืดหยุ่น (rigidity)

5. ในการพัฒนาประสิทธิภาพการสื่อสารต่างวัฒนธรรมหรือพัฒนาให้เป็น “นักสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม” นั้น สามารถเริ่มต้นจากการเรียนรู้ใน 2 ลักษณะ คือ

5.1 การเรียนรู้ด้วยตนเอง (self-learning) ซึ่งอาจเป็นการเรียนรู้ด้วยการตั้งใจศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่างๆ จากคู่มือ หนังสือ แผ่นพับ นิตยสาร งานวิจัย หรือการเปิดรับสื่อมวลชนต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ หรือภาพยนตร์ ซึ่งข้อมูลที่ได้เรียนรู้นี้อาจเป็นข้อมูลวัฒนธรรมโดยกว้าง (general culture) หรือเป็นข้อมูลวัฒนธรรมโดยเฉพาะ (specific culture) หรืออาจเป็นการเรียนรู้ทั้งโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ จากการสังเกตขณะมีปฏิสัมพันธ์หรือสื่อสารกับคนในวัฒนธรรม/สังคม ซึ่งความรู้ประสบการณ์ที่ได้จะเป็นความรู้และประสบการณ์เฉพาะ (specific culture) เป็นหลัก Gudykunst (1995) เชื่อว่า ความไม่แน่ใจ (uncertainty) และความคลุมเครือในการสื่อสารกับบุคคลต่างวัฒนธรรมนำไปสู่การเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งบุคคลในแต่ละวัฒนธรรมจะเน้นวิธีการลดความไม่แน่ใจ (uncertainty reduction) แตกต่างกัน

5.2 การฝึกอบรม (training) เป็นการเรียนรู้ภาษาและ/หรือวัฒนธรรมต่างๆ จากหน่วยงานหรือองค์กร เช่น สถาบันการศึกษา หน่วยงานราชการ หรือองค์กรบริษัทเอกชนต่างๆ เช่น องค์กรหรือบริษัทที่บุคคลนั้นทำงาน บริษัทที่รับจัดฝึกอบรมให้องค์กร หรือการฝึกอบรมของโรงเรียนเพื่อเป็นการบริการเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์แก่แขกที่มาพัก เป็นต้น

3. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทของสื่อบุคคล

สื่อบุคคล

สื่อบุคคล (Human Media) เป็นสื่อพื้นฐานดั้งเดิมของมนุษย์ และเป็นช่องทางสำคัญในการสื่อสารระหว่างบุคคล จากอดีตถึงปัจจุบันสื่อบุคคลคงมีอิทธิพลต่อกลไกการเปลี่ยนแปลงมาทุกยุคทุกสมัย แม้ในยุคที่มีการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างกว้างไกลเช่นปัจจุบัน

บทบาทของสื่อบุคคล

โรเจอร์ และเมย์เนน (Roger and Meynen 1969:234) กล่าวว่าสื่อบุคคลเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรม เช่นเดียวกับลาซาเฟลและแมนเซล (Lazasfeld and Manzel 1968:97) ที่กล่าวว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลมีบทบาทสำคัญ เพราะเป็นการสื่อสารที่มีความเป็นกันเองและเป็นส่วนตัว ก่อให้เกิดความคุ้นเคย ซึ่งช่วยให้เกิดการยอมรับความคิดได้ง่ายขึ้น การพูดคุยอย่างเห็นหน้าค่าตาในแง่จิตวิทยาแล้วทำให้ผู้รับสารมีความรู้สึกว่าได้รับรางวัลทันที อย่างน้อยที่สุด ก็คือ ในด้านการแสดงความคิดเห็นของตนต่อผู้พูด

จากทฤษฎีและรายงานการวิจัยต่างๆสรุปได้ว่า สื่อบุคคล มีลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการชักจูงใจและโน้มน้าวใจ ดังนี้ (เกศินี จุฑาวิจิตร, 2542: 110)

1. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล ดำเนินไปอย่างง่ายๆ ไม่มีกฎเกณฑ์บังคับ คู่สื่อสารมีความใกล้ชิดกัน ซึ่งกระบวนการกลุ่มสามารถที่จะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนทัศนคติ และพฤติกรรมของบุคคลได้

2. การสื่อสารแบบเห็นหน้าค่าตาหรือเผชิญหน้าเป็นการสื่อสารที่เปิดโอกาสให้มีการซักถามได้ทันที ทั้งยังสามารถยืดหยุ่นการนำเสนอเนื้อหาได้ หากผู้ส่งสารได้รับการต่อต้านจากผู้ฟัง ก็อาจเปลี่ยนหัวข้อสนทนาได้

3. ผู้รับสารบางคนมีแนวโน้มที่จะเชื่อถือและยอมรับความคิดเห็นหรือทฤษฎีของสื่อบุคคลที่เขารู้จักคุ้นเคย และนับถือมากกว่าที่จะเชื่อบุคคลที่เขาไม่รู้จักคุ้นเคย

สรุปได้ว่า สื่อบุคคลเป็นสื่อที่มีบทบาทสำคัญในด้านการโน้มน้าวและชักจูงใจ ซึ่งต่างจากสื่อมวลชนซึ่งมีบทบาทสำคัญอยู่ที่การให้ข่าวสารหรือความรู้

บทบาทของผู้นำความคิดเห็น

ผู้นำความคิดเห็น (Opinion Leaders) เป็นสื่อบุคคลที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาด้วยเป็นบุคคลที่สามารถมีอิทธิพลต่อทัศนคติ และพฤติกรรมของบุคคลอื่นๆตามที่บุคคลผู้นั้นต้องการ โดยอาศัยวิธีที่ไม่เป็นทางการ และสามารถมีอิทธิพลเช่นนี้ได้ค่อนข้างบ่อย (เสถียร เขย ประทับ 2528:177)

จากบทบาทของสื่อบุคคลข้างต้น จะเห็นได้ว่าบทบาทของสื่อบุคคลจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับ การปรับตัวของกลุ่มครอบครัวชาวไทยที่ย้ายถิ่นฐานมาอาศัยอยู่ที่จังหวัดนครนายก ในสถานะที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคลอื่นได้

4. แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับอัตลักษณ์

แนวคิดเกี่ยวกับตนเอง

ก่อนที่บุคคลจะสามารถให้นิยามอัตลักษณ์หรือตัวตนของเขาว่าเป็นอย่างไร กระบวนการแรกเกิดขึ้นคือ การตั้งคำถามถึงลักษณะของตัวเอง บุคคลมักจะตั้งคำถามกับตนเองเสมอว่า ตัวเราเป็นใคร เช่น เป็นผู้หญิง เป็นนักศึกษา เป็นนักกิจกรรม และมักมีคำถามตามมาอีกว่า สิ่งที่เราเป็นอยู่นั้น เรากระทำได้ดีหรือไม่ เช่น เราเป็นนักศึกษาที่ดีหรือเปล่า คำถามเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์สามารถที่จะนึกคิด รู้สึก และประเมินตัวเราเองได้เหมือนกับที่ตัวเรามองดูคนอื่น สิ่งนี้เป็นกระบวนการทางจิตวิทยาที่เรียกว่า “แนวคิดเกี่ยวกับตนเอง” แนวคิดเกี่ยวกับตนเองหรือมโนทัศน์ คือ อะไร บุคคลสร้างแนวคิดของตนเองขึ้นมาได้อย่างไร มีนักจิตวิทยาหลายท่านได้ให้คำจำกัดความไว้ดังนี้

Rogers (1951 : 136 อ้างถึงใน นวลมุกข์ สุทธิภาศิลป์, 2531 : 31) ได้ให้คำจำกัดความถึงแนวคิดเกี่ยวกับตนเองเอาไว้ว่า “เป็นโครงสร้างการรับรู้ (Configuration of perception) ที่บุคคลมีต่อตนเอง เป็นการตระหนักรู้ (awareness) ในเรื่องรูปร่างลักษณะ ความสามารถ การรับรู้ที่เกี่ยวกับ “ตน” ผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม การรับรู้เกี่ยวกับคุณค่าของตนเองในแง่ต่างๆ เป็นต้น โรเจอร์สเห็นว่า แนวคิดเกี่ยวกับตนเองพัฒนาขึ้นมาจากผลของการที่บุคคลได้มีการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การที่บุคคลได้ประเมินคนอื่น

Burns(1979:25-29) กล่าวว่า “แนวคิดเกี่ยวกับตนเอง คือ ผลรวมทั้งหมดของความคิดเห็นที่บุคคลมีต่อตนเอง ประกอบด้วยความเชื่อ การประเมิน และแนวโน้มของพฤติกรรมหรือทัศนคติที่มีต่อตน (self-attitudes) ซึ่งไม่เหมือนกันในแต่ละบุคคล หรืออีกนัยหนึ่งคือ คุณลักษณะ (attributes) และความรู้สึกซึ่งบุคคลประเมินตัวเองอย่างอัตวิสัย (subjective) เบิร์นได้สรุปโครงสร้างของความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองไว้ดังต่อไปนี้

1. ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเองตามที่บุคคลเข้าใจ (The cognized self-concept) หรือ การรับรู้ของบุคคลในด้านความสามารถ สถานภาพและบทบาทของตน เป็นมโนทัศน์ของบุคคลนั้นตามที่เขาคิดว่าเขาเป็น

2. “คนอื่น” หรือ “ตนทางสังคม” (The other self or social self) คือ การที่บุคคลเชื่อว่าคนอื่นมองตัวเขาและประเมินตัวเขาอย่างไร

3. ตนในอุดมคติ คือ ลักษณะที่บุคคลหนึ่งหวังที่จะเป็นหรืออยากจะเป็น

Rosenberg (1979 : 2 อ้างถึงใน ชัชสุนี สุขิลวรรณ, 2528 : 18) ได้ให้คำจำกัดความถึงแนวคิดเกี่ยวกับตนเองไว้ว่า คือ “ ความคิดและความรู้สึกทั้งหมดของบุคคล ซึ่งบุคคลมองดูตนเองเหมือนกับเป็นวัตถุอย่างหนึ่ง)

กล่าวโดยสรุป นักจิตวิทยาหลายท่านต่างเห็นพ้องกันว่า แนวคิดเกี่ยวกับตนเอง คือ การที่บุคคลหนึ่งมีการรับรู้และประเมินคุณค่าของตนเองทั้งในด้านดีและไม่ดี ทั้งนี้เป็นการรับรู้และตีความประสบการณ์ที่ได้จากการมีสัมพันธภาพกับผู้อื่น นั่นคือ มนุษย์สามารถมองตนเองเสมือนเป็นวัตถุอย่างหนึ่งได้ ภาพของตนเองที่บุคคลมองจะเป็นเหมือนภาพของตนเองในสายตาของผู้อื่นแล้วสะท้อนกลับมาสู่การรับรู้ของเราอีกที บุคคลจึงสามารถรู้ได้ว่าตัวเรานั้น จัดอยู่ในกลุ่มคนแบบไหน และเป็นคนอย่างไร

อัตลักษณ์

อัตลักษณ์ (Identity) ในทางจิตวิทยาสังคม หมายถึง ความสำนึกของแต่ละบุคคล ว่าตนเองมีความแตกต่างจากผู้อื่นอย่างไร De Lavita อธิบายเพิ่มเติมว่า อัตลักษณ์เป็นคำตอบของคำถามที่ว่า "ฉันคือใคร" และ "ฉันคือใครในสายตาคนอื่น" (Hoult, 1969)

กาญจนา แก้วเทพ (2544) ได้กล่าวถึงอัตลักษณ์ไว้ว่า "อัตลักษณ์" เป็นเรื่องของ "ฉัน" (I) และ "พวกเรา" (US) ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ชีวิต อุดมการณ์ สำนึก กฎเกณฑ์ พิธีกรรม ฯลฯ ที่ทำให้ "ฉัน"(I) และ "พวกเรา" (US) แตกต่างไปจาก "คนอื่น ๆ" (Other) และ "พวกเขา" (them)

R.Barthes(1967) ให้คำนิยามคำว่า "อัตลักษณ์" ว่า อัตลักษณ์ต้องเป็นกระบวนการแบบเหรียญสองด้าน ด้านหนึ่งคือความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน(Self-ascription) ขณะที่ในอีกด้านหนึ่ง คนอื่นก็ต้องรู้สึกเช่นนั้นด้วย (Ascribe by others) อัตลักษณ์จึงเป็นความพยายามที่จะสร้างขอบเขตที่ชัดเจนของบุคคล คือ ตอบคำถามให้ได้ว่า "เราเป็นใคร และเราแตกต่างจากคนอื่นตรงไหน" นอกจากนี้ ยังมีคำถามย่อยๆอื่นตามมาอีก เช่น มีใครเป็นพวกเดียวกับเราบ้าง เราอยู่ที่ไหน เรามีที่ทางอย่างไร เรามีความสัมพันธ์กับใคร หรือคนอื่นสัมพันธ์กับเราอย่างไร ฯลฯ

Conger (1973 อ้างถึงใน สายฝน วรรณ, 2536 : 16) สรุปไว้ว่า อัตลักษณ์ของตนเองเป็นสภาวะที่บุคคลยอมรับว่าตนเองแตกต่างจากผู้อื่น ซึ่งความแตกต่างนี้เป็นผลมาจาก

การบูรณาการระหว่างประสบการณ์ในอดีตกับสภาพปัจจุบัน ในลักษณะของความต่อเนื่องกันไปอย่างคงที่ สม่่าเสมอ มาร์ค (Mark Liechty) กล่าวว่า อัตลักษณ์ คือ ความสำนึกขงบุคคลว่าตนสังกัดอยู่ในขอบเขตของบทบาทและแนวทางที่เป็นอยู่แบบใดทางสังคม ฮอดจสัน (Hodgson and Fischer) กล่าวว่า อัตลักษณ์เป็นพัฒนาการของการตระหนักรู้ของคณาหนึ่งว่า เขาเป็นใคร และเขาเป็นอะไร (สายฝน ควรรณ, 2536 : 16)

อุษา ศรีจินดารัตน์ (2532) ได้สรุปไว้ว่า อัตลักษณ์ของตน หมายถึง ความเข้าใจในตนเองว่าตนเป็นใคร มีความคิดในเรื่องการแสดงออกของตนเอง เพื่อการดำเนินชีวิตในแนวทางใดแนวทางหนึ่ง ยอมรับความแตกต่างและความเหมือนกันของบุคคลในเรื่องต่างๆ ความรู้สึกของการมีอัตลักษณ์ของตนเองเกิดจากการที่คณาหนึ่งดำรงความเหมือน (sameness) และความต่อเนื่อง (continuity) ภายในตนของแต่ละคนที่สอดคล้องกับผู้อื่นมอง อุษาได้สรุปองค์ประกอบของพัฒนาการการมีอัตลักษณ์ว่ามี 3 ลักษณะ คือ

1. แต่ละคนยอมรับว่าตนเองมีความเหมือน และความต่อเนื่องอยู่ภายในตน
2. ผู้อื่นในสังคมมองอย่างเดียวกับที่เรามองตนเอง
3. บุคคลจะมีความเชื่อมั่นและติดต่อดสัมพันธ์ระหว่างโลกภายนอก และยอมรับผลสะท้อนกลับที่เกิดขึ้นได้

เมื่อบุคคลหนึ่งสามารถแยกแยะและประเมินลักษณะที่ตนเป็นอยู่ได้ และถ้าลักษณะนั้นดำรงอยู่ในบุคคลอย่างต่อเนื่อง ลักษณะเช่นนั้นจะถือว่าได้พัฒนาขึ้นมาเป็นอัตลักษณ์หรือเอกลักษณ์ของบุคคลนั้น อัตลักษณ์เป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการของมนุษย์จากวัยเด็กไปสู่วัยผู้ใหญ่ พัฒนาการทาง อัตลักษณ์เป็นการพัฒนาจากการไม่มีอัตลักษณ์ไปสู่การมีอัตลักษณ์โดยการแสวงหาของตนเอง ด้วยเหตุนี้เด็กที่เกิดใหม่จึงยังไม่มีอัตลักษณ์ของตนเองแต่เขาจะค่อยๆพัฒนาผ่านขั้นตอนต่างๆขึ้นมาด้วยการเรียนรู้สภาพแวดล้อมและการเทียบเคียงกับผู้ที่ให้การอบรมทางสังคม

กระบวนการจะเริ่มต้นขึ้นด้วยการตระหนักถึงความเป็นหนึ่งเดียวและตระหนักในความแตกต่างของมนุษย์ พวกเขาจะต้องรวบรวมความรู้ต่างๆทั้งหมดเกี่ยวกับตนเอง เช่น การเป็นนักศึกษา เป็นนักธุรกิจทางการเมือง เป็นนักกิจกรรม ฯลฯ และต้องมีการประเมินตนเองผสมผสานภาพพจน์หรือความคิดต่างที่มีต่อตนเองเพื่อนำไปสู่นิยามที่ชัดเจนว่าเราเป็นใคร และอะไรที่เราต้องการเป็น นับเป็นกระบวนการที่ใช้เวลายาวนานและต่อเนื่อง

กล่าวโดยสรุป อัตลักษณ์ของบุคคลหนึ่งจึงเป็นการมองตนเองเพื่อตอบคำถามว่า “ฉันคือใคร” และ “ฉันเหมือนหรือต่างจากคนอื่นอย่างไร” โดยที่ลักษณะนั้นดำรงอยู่ในตนเองอย่าง

ต่อเนื่อง เมื่อสามารถพัฒนาอัตลักษณ์ผ่านวิกฤตการณ์แต่ละขั้นตอนได้เรียบร้อยแล้ว บุคคลก็จะมีภาพของอัตลักษณ์ในตนเองที่สมบูรณ์และสามารถปรับตัวให้เข้ากับมาตรฐานของสังคมที่บุคคลเผชิญอยู่ เช่น เมื่ออยู่ที่บ้านเกิดเป็นคนไทยเชื้อสายลาว เป็นสมาชิกของหมู่บ้าน เมื่อเข้ามาทำงานในกรุงเทพฯ มีสถานภาพเป็นลูกจ้าง แต่บางคนสอบได้เป็นปลัดอำเภอ ก็จะเลื่อนสถานภาพของตัวเองกลายเป็นชนชั้นปกครองในอำเภอนั้น

ประเภทของอัตลักษณ์

ในที่นี้ เราอาจแบ่งประเภทของอัตลักษณ์ได้เป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. อัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล (Individual Identity)
2. อัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity)
3. อัตลักษณ์องค์กร (Corporate Identity)
4. อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity)
5. อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Identity)

เมื่อก้าวถึงอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล (Individual Identity) บุคคลหนึ่ง ๆ จะมีหลาย อัตลักษณ์ ซึ่งก็คือการมองตนเองในแง่มุมต่าง ๆ ในฐานะสมาชิกหน่วยหนึ่งในสังคม ตัวอย่าง เช่น เชื้อชาติ ถิ่นกำเนิด เพศ ชนชั้น อาชีพ การเมือง ศาสนา ดังนั้นในฐานะสมาชิกหน่วยหนึ่งในสังคม บุคคลหนึ่ง ๆ จะมองตนเองในหลายแง่มุม ตัวอย่าง เช่น นางสาว ก. มองตนเองว่าเป็นคนไทย เป็นผู้หญิง เป็นนักประชาสัมพันธ์ เป็นพุทธศาสนิกชน ซึ่งการมองตนเองในแง่มุมต่าง ๆ ของ นางสาว ก. ก็คืออัตลักษณ์แง่มุมต่าง ๆ ของนางสาว ก. นั่นเอง

นอกจากอัตลักษณ์ของแต่ละบุคคลแล้ว ในระดับกลุ่ม กลุ่มสังคมหนึ่ง ๆ ก็จะมีเอกลักษณ์ร่วม (Collective Identity) เช่นกัน ซึ่ง Melucci อธิบายว่า หมายถึง กระบวนการสร้างสำนึกร่วมของกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมอันจะทำให้สมาชิกได้ตระหนักถึงลักษณะร่วมของกลุ่ม และเข้าใจว่า “พวกเรา” มีลักษณะแตกต่างไปจาก “พวกเขา” อย่างไร สำนึกร่วมดังกล่าวสามารถสร้างและปรับเปลี่ยนได้ โดยอาศัยสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในระบบวัฒนธรรมของกลุ่ม เช่น การจัดงานเทศกาลสงกรานต์ที่ถนนข้าวสาร หรือการจัดทำหนังสือประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนถนนข้าวสาร ฯลฯ ดังนั้นสังคมและวัฒนธรรมจึงมีบทบาทสำคัญต่อการสร้าง การดำรงรักษา และการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์โดยตรง (Schlesinger, 1993)

โครงสร้างของอัตลักษณ์เกิดจากการจัดระบบของสังคมโดยกลุ่มสถาบันต่าง ๆ ในสังคมอื่น ได้แก่ สถาบันทางเศรษฐกิจ สถาบันทางสังคม และสถาบันทางการเมือง ซึ่งล้วนแล้วแต่มีอิทธิพลกับสมาชิกในสังคม ดังนั้นบุคคลหนึ่ง ๆ จึงต้องปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์เมื่อตนเข้าไปเป็นสมาชิกของสังคมใหม่ นั่นคือ อัตลักษณ์ของแต่ละบุคคล และอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มจะต้องปรับเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อม และสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป (สกลกานต์ อินไทร, 2539)

เมื่อก้าวถึงอัตลักษณ์ (Identity) สิ่งที่มาควบคู่กันคือ ภาพลักษณ์ (Image) Birkit and Stadler ให้นิยามของความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองสิ่งไว้ว่า ภาพลักษณ์ คือ ภาพฉาย (Projector) ของอัตลักษณ์ ซึ่งสอดคล้องกับที่ B.Lynn (1995) กล่าวไว้ว่า “Identity is who you are. Image is how people perceive you.”

ส่วน Barker (2000) ก็ได้พูดถึง อัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Identity) ควบคู่กันไปในลักษณะที่ว่า อัตลักษณ์ทางสังคมนั้นเป็นผลผลิตที่สั่งสมมาจากการใช้วาจากรรม (Product of Discourse) เช่น เราว่าอัตลักษณ์ของเราในฐานะผู้หญิงต้องเป็นอย่างไร จากการที่เราได้ยินคนพูดถึงเราว่า

“... เป็นลูกผู้หญิงเขาไม่กระโดดกระเดก เขาต้องเรียบร้อย ต้องรู้จักการบ้านการเรือน ...” หรือเกิดจากการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม (Social Practice) ที่ดำเนินอยู่ในชีวิตประจำวันของบุคคล เช่น การสนทนากันของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ กับเจ้าของร้านอาหารบนถนนข้าวสาร หรือการทักทายกันระหว่างคนในชุมชนที่อาศัยอยู่บนถนนข้าวสาร ฯลฯ อัตลักษณ์จึงไม่ใช่สิ่งที่ติดตัวมาตามธรรมชาติ หากแต่เป็นสิ่งที่ประกอบสร้างขึ้นมา (Social Construction) บุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเดียวกันก็จะถูกยอมรับจากสมาชิกภายในสังคมเดียวกัน “เป็นคนวงในเป็นคนวัฒนธรรมเดียวกัน” (US)

คุณสมบัติของอัตลักษณ์

อัตลักษณ์มีคุณสมบัติเหมือนเหรียญสองด้าน กล่าวคือ ในด้านหนึ่งอัตลักษณ์จะมีลักษณะที่อยู่คงกระพันไม่เปลี่ยนแปลง (Enduring) แต่ในอีกด้านหนึ่งก็มีบางอย่างที่เปลี่ยนแปลงและปรับเปลี่ยนไปอยู่ตลอดเวลา (Changing)

คุณสมบัติที่สำคัญอีก 2 ประการ ของอัตลักษณ์ คือ อัตลักษณ์มีหลายมิติ (Dimension) และมีพลวัต (Dinamic) โดยอาจเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพการณ์ ดังตัวอย่างงานเขียนของ นิติ (2541) ในบทความ “บางครั้งไทย บางครั้งไม่ใช่ : อัตลักษณ์แห่งตัวตนที่ผันแปรได้” ที่กล่าวถึงตัวอย่างของคนที่เกิดในยานนาวา ในครอบครัวที่พ่อพูดภาษาจีน แม่พูดภาษาไทย เรียนชั้นประถมศึกษาที่ครูและนักเรียนส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ แต่งงานอยู่กินกับคนมุสลิม คน ๆ นี้จะมีอัตลักษณ์เป็นอย่างไร ท่านกลางความหลากหลายนี้ สำหรับพลวัตของอัตลักษณ์นั้น นิติอ้างแนวคิดของ C.Keynes ที่ว่า สมาชิกของกลุ่ม ๆ หนึ่งอาจแสดงอัตลักษณ์อันใดอันหนึ่งออกมาภายใต้สภาพการณ์หนึ่ง ๆ เมื่อต้องแข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากร เช่น ลูกคนจีนในประเทศไทยอาจแสดงตัวเป็น “คนจีน” เมื่อเวลาไปสัมภาษณ์งานตามห้างร้านต่าง ๆ แต่เมื่อไปสอบชิงทุนแข่งขันไปเรียนต่อต่างประเทศกับคนชาติอื่น ๆ ในเอเชีย เขาอาจแสดงตัวเป็น “คนไทย” เป็นต้น

ความสัมพันธ์ของการสื่อสารกับการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องของตัวบ่งชี้ที่มีลักษณะเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม (Cultural product) เช่น อาหารไทย รำไทย ฯลฯ และยังเป็นเรื่องของ “กระบวนการทางวัฒนธรรม (Cultural Process)” เช่น การเก็บรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การรื้อฟื้น การทำนุบำรุงปฏิสังขรณ์ และแนวคิดใหม่ล่าสุดในเรื่องอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม คือ กระบวนการต่อสู้ในเรื่องอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งเชื่อมโยงกับแนวคิดกลุ่มย่อยของสำนักจักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรม

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบที่บอกว่า “เราเป็นใคร” และ “แตกต่างจากคนอื่นอย่างไร” Sarbaugh (อ้างในกาญจนา แก้วเทพ, 2544 :146) ได้เสนอตัวแปร 4 ตัว สำหรับวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรม/หรือการพิจารณาเอกลักษณ์ของแต่ละวัฒนธรรม ดังนี้

1. โลกทัศน์ (worldview) โลกทัศน์ เป็นชุดของความเชื่อที่เกี่ยวกับธรรมชาติของชีวิต เป้าหมายของชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับจักรวาล และสิ่งต่างๆรอบๆตัว
2. แบบแผนของบรรทัดฐาน (normative pattern) เป็นแบบแผนที่วางแนวทางในการปฏิบัติของคนในกลุ่มว่า
 - ต้องทำอะไรจึงจะเป็นคนดี/ต้องไม่ทำอะไรจึงจะเป็นคนดี

- ควรทำอะไร จึงจะเป็นคนดี/ไม่ควรทำอะไรจึงจะเป็นคนดี

- อาจจะทำอย่างไรจึงจะเป็นคนดี

ในการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมนั้น ขั้นตอนการสื่อสารจะเริ่มตั้งแต่เริ่มรับรู้แบบแผนของบรรทัดฐานของวัฒนธรรมอื่นหรือเปล่า และหลังจากรับรู้แล้วเรายอมรับแบบแผนนั้นได้หรือเปล่า

3. ระบบรหัส (Code system) รหัสเป็นแบบแผน/กฎทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับทุกอย่างที่มีความหมาย (meaning) ไม่ว่าจะเป็นวจนภาษา อวจนภาษา สถานที่ เวลา โครงสร้างสังคม ฯลฯ ตัวแปรนี้จะเกี่ยวกับเรื่องการสื่อสารโดยตรง

4. ความสัมพันธ์ที่บุคคลได้รับรู้ (Perceived relation) ความสัมพันธ์ที่บุคคลรับรู้ อาจจะมีหลายมิติ

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมมีผลมาถึงเรื่องของการสื่อสารเนื่องด้วยเพราะ “ตัวการสื่อสารย่อมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมอยู่แล้ว” ดังนั้นการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมที่นิยามเอาไว้กว้าง ๆ คือ เป็นการสื่อสารระหว่างสองวัฒนธรรมขึ้นไปที่มีระบบการรับรู้และสัญลักษณ์ที่แตกต่างกันมากพอที่จะทำให้เหตุการณ์การสื่อสารนั้นต้องเปลี่ยนแปลงไป เช่น การสนทนากันของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติซึ่งมาจากต่างวัฒนธรรมกับเจ้าของเกสต์เฮาส์ซึ่งอยู่ในวัฒนธรรมไทย

ขณะเดียวกัน Gudykunst (1988) กลับตั้งข้อสังเกตว่าเวลาที่คนสองคนมาสื่อสารกันมักจะเป็นการสื่อสารทางวัฒนธรรมอยู่แล้ว โดยอาจจะเป็นวัฒนธรรมระหว่างเพศ/รุ่น/ระดับการศึกษา/ภูมิฐานะ ฯลฯ ฉะนั้นความเป็นวัฒนธรรมจึงมีขอบเขตค่อนข้างกว้างตัวอย่าง เช่น

1. การสื่อสารระหว่างเชื้อชาติ (Race Communication) ที่มีหมายถึงลักษณะทางกายภาพ

2. การสื่อสารระหว่างเผ่าพันธุ์ (Ethnic Communication)

3. การสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) ซึ่งโดยมากมักก่อให้เกิดการอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล (Individual Identity)

4. การสื่อสารระหว่างกลุ่ม (Intergroup Communication) ซึ่งมักหมายถึงการที่บุคคลนิยามตนเองเป็นคนในกลุ่มหรือองค์กร ที่มีลักษณะเป็นทางการสื่อสารลักษณะนี้สามารถก่อให้เกิดอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) หรืออัตลักษณ์องค์กร (Corporate Identity)

5. การสื่อสารของกลุ่มคน “สองวัฒนธรรม” (Intracultural Communication) คือ คนที่มีวัฒนธรรมหนึ่งร่วมกับวัฒนธรรมใหญ่ ๆ พร้อมกันนั้นก็ยังมีวัฒนธรรมย่อยของตัวเองที่ต่างจาก คนอื่นในวัฒนธรรมใหญ่

6. การสื่อสารระหว่างมีวัฒนธรรมสื่อมวลชนและวัฒนธรรมสื่ออื่น ๆ การสื่อสาร

7. การสื่อสารระหว่างระหว่างวัฒนธรรมสากลและวัฒนธรรมท้องถิ่น (Global/Local Communication)

นอกจากนี้ Mead ยังได้เสนอแนวคิดว่าการที่มนุษย์จะมี self-conception ได้ ก็เนื่องมาจากการได้พูดคุยกับบุคคลอื่นในสังคม กล่าวคือ เมื่อมีการสื่อสารระหว่างบุคคลเกิดขึ้น จะดูว่าพฤติกรรมสื่อสารของกลุ่มสื่อสารที่มาจากต่างวัฒนธรรมมีแนวโน้มในการถอดรหัสสารอย่างไร มีองค์ประกอบอะไรบ้างเป็นตัวกำหนด ตั้งแต่องค์ประกอบใหญ่ คือ ตัววัฒนธรรม สังคม ไปจนถึงองค์ประกอบที่เล็กลงมาคือลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล

วัฒนธรรมก่อให้เกิดอัตลักษณ์ ทำให้เราทราบความแตกต่างจากคนกลุ่มอื่นๆ Edward Hall ได้แบ่งวิธีการเรียนรู้ที่ทำให้ทราบถึงความแตกต่างไว้ 10 กลุ่ม คือ

1. ระบบการสื่อสาร และภาษา
2. ลักษณะท่าทางและการแต่งกาย
3. อาหารและนิสัยการบริโภค
4. เวลา และความสำนึก
5. การตอบแทนและการทักทาย
6. ความสัมพันธ์
7. ค่านิยมและบรรทัดฐาน
8. ความรู้สึกความเป็นตัวตน และระยะห่าง
9. การพัฒนาด้านจิตใจและการเรียนรู้
10. ความเชื่อและทัศนคติ

อัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์

Harold Isaacs (1972) (อ้างในฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, 2546:12) กล่าวถึง basic identity หรือ ethnic identity ว่าเป็นอัตลักษณ์ที่ได้มาโดยกำเนิดจากการเป็นสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่ง และเป็นพื้นฐานสำคัญให้มีความรู้สึกผูกพันกับคนอื่น ๆ ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกัน โดยผ่านกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และร่วมพิธีกรรมต่าง ๆ ซึ่งสืบทอดอดีตและกำหนดสถานการณ์ปัจจุบัน และมีอิทธิพลต่ออัตลักษณ์และชีวิตของบุคคล

ประเภทการผสมผสานของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

Chris Basker (อภิญา เฟื่องฟูสกุล, 2543: 104) แบ่งประเภทการผสมผสานของอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ได้ 6 รูปแบบ ดังนี้

- 1) อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์สองแบบอยู่เคียงคู่กันแต่แยกกันเด่นชัด
- 2) อัตลักษณ์สองแบบอยู่ควบคู่กัน มีการผสมผสานในระดับหนึ่ง แต่ยังมีได้ถึงกับผสมผสานกันมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่เขาจะเลือกนิยามตนเป็นแบบไหน
- 3) อัตลักษณ์สองแบบผสมผสานกันมากยิ่งขึ้น ถือเป็นารผสมที่ก่อให้เกิดอัตลักษณ์แบบใหม่ขึ้นมา
- 4) อัตลักษณ์แบบหนึ่ง ๆ จะสามารถดำรงลักษณะเด่นอยู่ได้ในต่างวัฒนธรรมเป็นการนิยาม อัตลักษณ์ตนเองในเชิงสาร์ตตระนิยม
- 5) อัตลักษณ์แบบหนึ่งแข็งแกร่งมากและมีพลังผูกพันสูงสามารถข้ามอัตลักษณ์และวัฒนธรรมอย่างอื่น คือสร้างความเหมือนและกลบความต่างได้
- 6) การไม่ยอมถูกผูกติดอยู่กับอัตลักษณ์ใด ๆ อย่างตายตัว สามารถนิยามตนเองในลักษณะที่เลื่อนไหลมาก ๆ ได้

5. แนวคิดเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism)

ในแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น สามารถสรุปได้ว่า อัตลักษณ์ของบุคคลจะประกอบไปด้วยคุณลักษณะ 2 ประการ คือ

ประการแรก เป็นลักษณะภายในซึ่งหมายถึง การรู้จักและรับรู้ภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองของบุคคล

ประการที่สอง เป็นลักษณะภายนอกซึ่งหมายถึง การยอมรับและการผูกพันกับอุดมคติของสังคมและวัฒนธรรมซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมรอบตัวอันแสดงถึงการมีส่วนร่วมในคุณลักษณะที่สำคัญร่วมกับผู้อื่น (Erikson, 1968 :104 อ้างถึงใน สุรพงษ์ ชูเดช, 2534 : 27)

ดังนั้น อัตลักษณ์จึงเป็นกระบวนการสร้างภาพลักษณ์ที่ซับซ้อนเกี่ยวกับตนเอง โดยผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมและการแยกแยะภาพลักษณ์เกี่ยวกับตนเอง แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism) ซึ่งมีรากฐานมาจากความคิดที่ว่ามนุษย์มีลักษณะที่ตื่นตัวอยู่เสมอ (active) การกระทำและอัตตะของมนุษย์เกิดขึ้นจากกระบวนการที่ต่อเนื่องทางสังคม โดยมีการกระทำระหว่างกันของบุคคล (การปฏิสัมพันธ์) ผ่านการให้ความหมาย (Meaning) โดยใช้สัญลักษณ์ (symbol) แก่สิ่งต่างๆ หรือการนิยามสถานการณ์ (definition of situation)

สัญลักษณ์ (symbol) ที่เป็นตัวสื่อความหมายที่มนุษย์ใช้กันนั้น จะมีลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นสัญลักษณ์ที่มีความหมายร่วมภายในสังคม เช่น ภาษาเป็นกลุ่มของสัญลักษณ์ที่มีความหมายร่วมในสังคม (shared meaning) คือ เป็นสิ่งที่คนในสังคมเดียวกันสามารถรับรู้และเข้าใจตรงกันได้ นอกจากภาษาที่เป็นวัจนภาษาแล้ว สัญลักษณ์ที่เป็นตัวสื่อความหมายที่มนุษย์ใช้กันนั้นยังรวมถึงอวัจนภาษาด้วย เช่น การแสดงออกทางด้านร่างกาย สีหน้า หรือการกระทำ เป็นต้น

สัญลักษณ์จึงเป็นประติสัมพันธ์ที่มีลักษณะรูปธรรม ซึ่งมนุษย์ใช้ในการบ่งชี้สิ่งต่างๆ ในโลกของตน องค์ประกอบทั้งสองด้านต่างก็เป็นผลผลิตของมนุษย์ที่ดำเนินชีวิตทางสังคมอยู่ด้วยกันและถูกนำมาใช้ก่อการกระทำร่วมกัน Blumer (1969) เรียกการกระทำร่วมกันในลักษณะดังกล่าวว่า Symbolic Interaction

ทั้งนี้ ความคิดเกี่ยวกับตนเอง การประเมินคุณค่าตนเอง ความรู้สึกต่อตนเอง หรือการรับรู้เกี่ยวกับตนเองเป็นผลมาจากการที่บุคคลมองตนเองเหมือนกับเป็นวัตถุทางสังคม

(social object) อย่างหนึ่ง ซึ่งบุคคลจะสามารถให้ชื่อ (name) หรือให้ตราประทับแก่วัตถุต่างๆ ได้ ซึ่งการให้ชื่อและความหมายแก่ตนเองในฐานะที่เป็นวัตถุ จะเป็นผลมาจากการที่บุคคลเข้าร่วม ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นภายใน โลกของความหมายที่ได้รับจากสังคม

ดังนั้น หลักสำคัญของแนวคิด ปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction) จึงมีอยู่ด้วยกัน 3 ประการ คือ

ประการแรก มนุษย์เราตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมโดยอาศัยหลักที่ว่าองค์ประกอบ ในสิ่งแวดล้อมรอบตัวมีความหมายต่อมนุษย์ในฐานะเป็นปัจเจกบุคคลอย่างไร

ประการที่สอง ความหมายเหล่านั้นเป็นผลผลิตจากแนวคิดของทฤษฎี ปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interaction)

ประการที่สาม ความหมายทางสังคมและวัฒนธรรมนี้ถูกปรับเปลี่ยนไปตามการ ตีความ (Interpretation) ภายในขอบเขตของการมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน

ในการใช้ประโยชน์จากสัญลักษณ์ที่มีรูปแบบต่างๆ ได้อย่างสอดคล้องกันกับ สมาชิกคนอื่นๆ ในสังคมนั้น บุคคลต่างๆ จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการทางจิตวิทยาสังคมที่สำคัญ 2 ส่วน ประกอบด้วย

1. กระบวนการชนิดแรก ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ในการใช้ ประโยชน์จากสัญลักษณ์ต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพได้นั้น บุคคลต่างๆ จะต้องเรียนรู้รูปแบบลักษณะ รายละเอียด ความหมายเฉพาะตัว รวมทั้งวิธีการใช้ประโยชน์จากสัญลักษณ์เหล่านั้น ได้อย่าง สอดคล้องกับสภาพการใช้งานที่ดำเนินอยู่ กระบวนการเรียนรู้สัญลักษณ์เป็นกระบวนการซึ่ง เกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินชีวิตทางสังคมของแต่ละบุคคล บางส่วนของกระบวนการเรียนรู้ ดังกล่าวเกิดขึ้นในการร่วมกิจกรรมภายในองค์กรทางสังคม ที่มีลักษณะเป็นองค์กร เช่น การเรียนรู้ จากสถาบันการศึกษา อย่างไรก็ตาม กระบวนการเรียนรู้สัญลักษณ์จำนวนมากอาจเกิดขึ้นในการ ดำเนินชีวิตประจำวันในสถานการณ์ที่ได้ตลอดเวลา เช่น จากการสนทนาระหว่างเพื่อน จากการอ่าน นิติสาร หรือการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการภายในครอบครัว เป็นต้น

2. กระบวนการชนิดที่สองซึ่งมีความสำคัญต่อประสิทธิภาพในการใช้ประโยชน์ จากสัญลักษณ์ในสังคม ได้แก่ กระบวนการตีความหมาย (INTERPRETIVE PROCESS) ซึ่งเป็นทักษะ ความสามารถเชิงจิตวิทยาของบุคคลแต่ละรายที่มีประสบการณ์ทางสังคมร่วมกับผู้อื่น ภายใน ระยะเวลาภายใต้สถานการณ์ต่างๆ กัน กระบวนการดังกล่าวมีลักษณะคล้ายการสนทนากับตนเอง

หรือการปฏิสัมพันธ์ภายในตนเองด้วยจุดหมายในการบ่งชี้ความหมายที่เฉพาะเจาะจงดังกล่าว จำเป็นต้องอาศัยพื้นฐานจากกระบวนการเรียนรู้ที่ได้สั่งสมมาในประสบการณ์ทางสังคมของผู้ตีความหมาย ในความพยายามที่จะชี้ให้เห็นความสำคัญของกระบวนการตีความหมายในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ซึ่ง Blumer อธิบายลักษณะพื้นฐานของกระบวนการดังกล่าว ว่ามีองค์ประกอบสองส่วน คือ

ขั้นแรก ผู้กระทำการจะบ่งชี้ต่อตนเองให้ทราบว่าเขากำลังกระทำสิ่งใด กล่าวคือ เขาต้องบ่งชี้ให้ตนเองทราบถึงสิ่งซึ่งมีความหมาย

ขั้นที่สอง จากผลของกระบวนการสื่อสารกับตนเองดังกล่าว การตีความหมายก็เกิดขึ้นในลักษณะของการถ่ายทอดความหมาย โดยผู้กระทำการจะคัดเลือก ตรวจสอบ แยกแยะ จัดส่วนและผันแปรความหมายต่างไปตามสถานการณ์ที่เขาเผชิญอยู่ตามวิถีทางการกระทำของเขา ด้วยเหตุนี้ การตีความหมายจึงไม่ควรถูกพิจารณาว่า เป็นเพียงการนำเสนอความที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ แต่ควรถือว่าเป็นกระบวนการที่มีการใช้และปรุงแต่งเปลี่ยนแปลงความหมายต่างๆในสถานะที่เป็นสื่อชี้้นำการกระทำ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กนกพรรณ แสงเรือง(2532) ศึกษาเรื่อง “ ความสำนึกในเอกลักษณ์ชาติพันธุ์ของลาวพวน” โดยมุ่งศึกษาว่าคนลาวพวนมีความสำนึกในเอกลักษณ์ด้านต่างๆของตนมากน้อยเพียงใด และแนวโน้มในระยะเวลาที่ผ่านมา ความเข้มข้นหรือความมากน้อยของความสำนึกในเอกลักษณ์ด้านต่างๆของลาวพวนขึ้นอยู่กับตัวแปรอะไร และการรักษาไว้ในเอกลักษณ์ด้านต่างๆมีผลทางบวกและทางลบต่อสังคมลาวพวนอย่างไร ซึ่งในงานวิจัยผู้วิจัยศึกษาชุมชนลาวพวนในอำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี จำนวน 6 ตำบล จากทั้งหมด 22 ตำบล กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดจำนวน 335 คน ผลการวิจัยพบว่า ความสำนึกในเอกลักษณ์ของลาวพวนยังคงหลงเหลืออยู่และในระยะเวลาที่ผ่านมาได้ปรากฏตัวอย่างเด่นชัดขึ้น ความเข้มข้นหรือความมากน้อยของความสำนึกนี้ขึ้นอยู่กับตัวแปร วัชระดับการศึกษา และการเข้าไปมีส่วนร่วมทางสังคม สำหรับการรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ด้านต่างๆของลาวพวนจะมีผลต่อสังคมโดยการเกิดการรวมตัวของลาวพวนในท้องถิ่นและต่างท้องถิ่นอันก่อให้เกิดการช่วยเหลือระหว่างลาวพวนด้วยกันมากขึ้น นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อสังคมโดยรวมโดยก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างลาวพวนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ

กรพินธุ์ จารูวร (2541) ได้ศึกษาเรื่อง “คนตรีไทยร่วมสมัยและอัตลักษณ์ด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย” ผลการวิจัยพบว่า นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่เข้าร่วมและไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมแตกต่างกันไม่มีผลต่อการเปิดรับคนตรีที่มีความหลากหลาย และกลุ่มตัวอย่างยังได้ใช้ประโยชน์จากคนตรีเพื่อความบันเทิง การบูรณาการและการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม อีกทั้งเพื่อการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและเพื่อสนับสนุนอัตลักษณ์ส่วนบุคคลอย่างไรก็ดี ผู้วิจัยพบว่า งานวิจัยชิ้นนี้ยังไม่พบความสัมพันธ์ที่ชัดเจนนักระหว่างการใช้คนตรีเพื่อสุนทรียภาพและเพื่อวัตถุประสงค์เชิงสังคมกับอัตลักษณ์ด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของบุคคล

ทิพย์ธิดา เกษะนันท์ (2541) ซึ่งศึกษาเรื่อง “ การใช้สื่อคาราโอเกะ ในการก่อรูปและธำรงรักษาอัตลักษณ์ในมิติต่างๆ ของกลุ่ม ” โดยเลือกกลุ่มผู้ใช้สื่อคาราโอเกะ 3 ระดับ คือ ระดับสูง(ซึ่งเป็นคนที่เคยเรียนด้วยกันแต่จบแล้ว และแยกย้ายกันไปทำงาน) ระดับกลาง (เป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยปีหนึ่งที่เพิ่งรู้จักกัน) และระดับล่าง (เป็นกลุ่มคนทำงานที่มีพื้นเพมาจากต่างจังหวัด ประกอบอาชีพที่ต้องใช้แรงงานและความชำนาญ เช่น ช่างไฟฟ้า คนขับมอไซค์ส่งเอกสาร ฯลฯ) ผู้วิจัยพบว่าหน้าที่ของสื่อคาราโอเกะที่มีต่ออัตลักษณ์นั้นแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มแรกใช้การร่วมร้องเพลงเพื่อเป็นการธำรงรักษาอัตลักษณ์ของกลุ่มเพื่อนร่วมรุ่น ขณะที่กลุ่มที่สองใช้คาราโอเกะเป็นสื่อในทำความรู้จักกันท่ามกลางความสนุกสนานเพื่อก่อรูปนักศึกษามหาวิทยาลัย ส่วนกลุ่มสุดท้ายซึ่งเป็นกลุ่มระดับล่างใช้สื่อคาราโอเกะเพื่อต่อยอดอัตลักษณ์ความเป็นคนอีสาน หน้าที่ดังกล่าวแสดงออกในตัวบ่งชี้ต่างๆ เช่น การเลือกสถานที่คาราโอเกะ

การเลือกเพลงที่ร้อง การเลือกเครื่องคี่ม วิธีการจ่ายเงิน ฯลฯ ในขณะที่เดียวกันก็เป็นกลไกในการธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางชนชั้น เพศ ภูมิถิ่นเนา ได้เป็นอย่างดี

ศิรินาถ ปิ่นทองพันธ์ (2546) ได้ศึกษาเรื่อง “ การรับรู้และการสื่อสารในการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นชาวใต้ของนักศึกษาภาคใต้ ในเขตกรุงเทพมหานคร ” เป็นการศึกษาการรับรู้และการสื่อสารในการแสดงอัตลักษณ์ของความเป็นชาวใต้ใน กรุงเทพฯ จากมุมมองของนักศึกษาภาคใต้และเพื่อนนักศึกษาร่วมสถาบันต่างภูมิภาคว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร ผลการวิจัยพบว่า “ นักศึกษาภาคใต้ และเพื่อนนักศึกษาร่วมสถาบันต่างภูมิภาค มีการรับรู้อัตลักษณ์ความเป็นชาวใต้ที่ต่างจากคนภาคอื่นในด้านภาษาสูงที่สุด นอกจากนั้นโดยภาพรวมแล้ว นักศึกษาภาคใต้คิดว่าตนเองมีการพูดคุยสื่อสารกับเพื่อนชาวใต้มากกว่าเพื่อนต่างภาค และมีการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นคนใต้ผ่านทางค่านิยมและพฤติกรรมสูงที่สุด ส่วนในด้านการปรับตัวพบว่า นักศึกษาภาคใต้มีลักษณะผสม คือ ยังคงมีความเป็นคนใต้และรับเอาวัฒนธรรมของคนกรุงเทพฯ ด้วยมากที่สุด

สกลกานต์ อินทร์ไทร (2538) ได้ศึกษาเรื่อง “ การสื่อสารกับการสร้างอัตลักษณ์ของกลุ่มพนักงานบริการในสถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง (เด็กปั้ม) ในกรุงเทพมหานคร ” ผลการวิจัยพบว่า เด็กปั้มที่อพยพจากชนบทเข้ามาทำงานในเมือง ต้องเผชิญกับการปรับตัวใหม่ให้เข้ากับสภาพสังคมเมือง การปรับตัวของเด็กปั้มเหล่านี้ต้องอาศัยข่าวสารที่ได้รับผ่านสื่อมวลชน เด็กปั้มได้ใช้สื่อเพื่อปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของตน อัตลักษณ์ที่ปรากฏชัดเจนที่สุดผ่านการใช้สื่อคือ อัตลักษณ์ทางเพศ ชาติพันธุ์และชนชั้น อย่างไรก็ดี เนื่องจากโครงสร้างของสื่อกระแสหลักในสังคมเมืองไม่ได้ช่วยให้เด็กปั้มเหล่านี้เรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับสังคมเมืองมากนัก สื่อยังมุ่งรับใช้แต่กลุ่มคนในเมืองและจึงให้กลุ่มเด็กปั้มต้องยอมรับค่านิยมแบบคนเมืองตามไปด้วย เด็กปั้มจึงต้องเอาชนะข้อจำกัดนี้ด้วยการใช้เครือข่ายการสื่อสารระหว่างบุคคลทั้งในการเชื่อมโยงตนเองกับอัตลักษณ์แบบเก่าและการเรียนรู้อัตลักษณ์แบบใหม่ เพื่อนำมาปรับใช้ให้การมองตนเองและการเรียนรู้จักตนเองเกิดความสมดุลเหมาะสมกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในเมือง

โสภาวรรณ คงสวัสดิ์ (2545) ศึกษาเรื่อง “ การสื่อสารกับการสร้างอัตลักษณ์ของเด็กและเยาวชนสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี ” โดยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับการสร้างอัตลักษณ์ของเด็กและเยาวชนในบริบทสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านราชวิถี ผลการวิจัยพบว่า การสื่อสารกับบุคคลและการเปิดรับสื่อมวลชนมีความสัมพันธ์กับการสร้างอัตลักษณ์เด็กและพวกเขาขาดจิตสำนึกร่วมของความเป็นเด็กสถานสงเคราะห์ เพราะมองว่าชนชั้นในบริบทสถานสงเคราะห์คือยกกว่าบุคคลอื่นในสังคม อันเป็นผลมาจากการเปรียบเทียบตัวตนกับบุคคลรอบตัวและสิ่งที่น่าสนใจผ่านสื่อมวลชนแล้วเกิดความไม่พอใจต่อสภาพความเป็นอยู่ของตน

งานวิจัยเรื่อง “ การสื่อสารของกลุ่มชาวกีที่ย้ายถิ่นฐานมาสู่ชุมชนเมืองในการปรับตัวและการแสดงอัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ ” เป็นงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชนเผ่าชาวกีซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทยในด้านการแสดงอัตลักษณ์แห่งชาติพันธุ์ของตนเองผ่านวจนภาษาและวจนภาษา เช่นเดียวกับงานของกนกพรหม แสงเรืองที่ศึกษาถึงความสำนึกในอัตลักษณ์ของกลุ่มลาวพวนที่ถือว่าเป็นชนกลุ่มน้อยกลุ่มหนึ่งในไทย โดยความแตกต่างของงานวิจัยฉบับนี้อยู่ที่การให้ความสำคัญกับประเด็นการสื่อสารที่ใช้ในการแสดงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ชาวกีเป็นหลัก

งานวิจัยของสกลกานต์ อินทร์ไทรและโสวรรณ คงสวัสดิ์ ที่มุ่งศึกษาบทบาททางการสื่อสารในการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้เกิดแก่กลุ่มค้อยโอกาสในสังคมไทย ได้แก่ เด็กปืมและเด็กของเขาวชนในสถานสงเคราะห์นั้น เป็นการศึกษาถึงการสื่อสารเพื่อสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้เกิดขึ้น โดยสกลกานต์เน้นการเรียนรู้อัตลักษณ์ใหม่เพื่อนำมาใช้ในการปรับตนเองให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ในแบบสังคมเมือง ส่วนโสวรรณมุ่งที่ความสัมพันธ์ของการสื่อสารกับการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้เกิดขึ้น ซึ่งแตกต่างไปจากงานวิจัยฉบับนี้ที่ศึกษาอัตลักษณ์เดิมที่ยังคงอยู่เพื่อมุ่งให้เกิดการธำรงรักษาไว้ซึ่งความเป็นชาติพันธุ์เดิมของตน ส่วนงานวิจัยของ ศิรินาถ ปิ่นทองพันธ์ ในเรื่องการรับรู้และการสื่อสารในการแสดงอัตลักษณ์ความเป็นชาวดัของนักศึกษาภาคใต้ ในเขตกรุงเทพมหานคร เป็นการศึกษาอัตลักษณ์ในแง่มุมเดียวกับงานวิจัยฉบับนี้ โดยดูที่การสื่อสารในการแสดงอัตลักษณ์ที่สามารถสื่อให้บุคคลอื่นรับรู้ได้ถึงความเป็นตัวตนของกลุ่มตนเอง

ความแตกต่างอย่างชัดเจนของงานวิจัยฉบับนี้อยู่ที่การศึกษากลุ่มตัวอย่างที่เป็นชนกลุ่มน้อยผู้ค้อยโอกาสในสังคมไทย ซึ่งมีความแตกต่างทางด้านร่างกาย ภาษาและวัฒนธรรมอย่างเด่นชัด ดังนั้นลักษณะของอัตลักษณ์และปัญหาที่เกิดขึ้นจึงมีความแตกต่างออกไปจากงานวิจัยข้างต้น